

Mladí lidé a demokracie

Zpráva o dotazníkovém šetření na středních školách (červen 2017)



Zprávu zpracoval:
Mgr. Aleš Kudrnáč, Ph.D.
(ales.kudrnac@soc.cas.cz)
Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.
Jilská 1, 110 00 Praha 1

Úvod.....	1
Sběr dat a struktura vzorku	2
1 Názory na fungování demokracie	4
1.1 <i>Demokracie jako preferovaný systém vlády.....</i>	<i>4</i>
1.2 <i>Fungování demokracie v ČR</i>	<i>5</i>
1.3 <i>Hodnocení politických systémů</i>	<i>8</i>
1.4 <i>Podpora demokratických hodnot.....</i>	<i>14</i>
1.5 <i>Vliv třídní diskuze na postoj žáků k demokracii.....</i>	<i>16</i>
2 Zájem o politiku a politická informovanost	19
2.1 <i>Zájem o politiku a veřejné dění</i>	<i>19</i>
2.2 <i>Zdroje informací o politice.....</i>	<i>21</i>
2.3 <i>Politická informovanost.....</i>	<i>26</i>
3 Ochota účastnit se voleb.....	28
3.1 <i>Současný postoj k volební účasti.....</i>	<i>28</i>
3.2 <i>Postoj k volební účasti v čase</i>	<i>29</i>
3.3 <i>Mnohorozměrná analýza postoje k volební účasti</i>	<i>32</i>
3.4 <i>Volební účast v krajských volbách 2016</i>	<i>33</i>
4 Politická participace.....	35
5 Typy občanů	39
Přehled hlavních zjištění	42
Zdroje	44

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vzdělání rodičů dle navštěvovaného druhu školy žáka	3
Tabulka 2 Preference demokratického způsobu vlády (srovnání středoškoláků a obecné populace; sloupcová procenta).....	4
Tabulka 3 Spokojenost s fungováním demokracie v ČR (srovnání středoškoláků a obecné populace; sloupcová procenta).....	6
Tabulka 4 Preference demokratického způsobu vlády dle spokojenosti s fungováním demokracie (celková procenta).....	6
Tabulka 5 Výsledky regresních analýz.....	18
Tabulka 6 Zájem o politiku v roce 2017 a 2016	20
Tabulka 7 Politické ambice v roce 2017 a 2016.....	21
Tabulka 8 Deklarovaná volební účast dle pohlaví, vzdělání rodičů a politické znalosti (sloupcová procenta) .	29
Tabulka 9 Výsledky logistické regrese.....	32
Tabulka 10 MANOVA, srovnávající průměry zájmu o politiku a politické participace dle příslušnosti k typologii občana	40

Seznam grafů

Graf 1 Preference demokratického způsobu vlády dle vzdělání rodičů	5
Graf 2 Spokojenost s fungováním demokracie v ČR podle vzdělání rodičů	7
Graf 3 Úroveň demokracie v ČR ve srovnání se západoevropskými zeměmi podle vzdělání rodičů.....	8
Graf 4 Názory na vhodnost vládních režimů pro ČR dle pohlaví žáků	9
Graf 5 Názory na vhodnost vládních režimů pro ČR. Srovnání průzkumu středoškoláků (2017) a EVS (2008) .	10
Graf 6 Názory na vhodnost vládních režimů pro ČR dle vzdělání rodičů.....	11
Graf 7 Hodnocení typů režimů ve skupině žáků, pro něž jsou všechny režimy srovnatelné	12
Graf 8 Názory na vhodnost vládních režimů pro ČR dle spokojenosti s demokracií.....	13
Graf 9 Podpora demokratických hodnot dle vzdělání rodičů.....	15
Graf 10 Průměrné hodnoty podpory demokratických hodnot dle navštěvované školy.....	17
Graf 11 Zájem o politiku dle vzdělání rodičů	19
Graf 12 Zájem o politiku v roce 2016 dle zájmu o politiku v roce 2017	20

Graf 13 Představa o budoucí politické angažovanosti.....	21
Graf 14 Hlavní zdroje informací o politice	22
Graf 15 Důvěra ve zpravodajské servery	24
Graf 16 Důvěra ve zpravodajské servery dle vzdělání rodičů	25
Graf 19 Deklarovaná volební účast 2017	28
Graf 20 Postoj k volební účasti mladých lidí (15–17 let) dle vzdělání rodičů. Srovnání v čase	30
Graf 21 Postoj k volební účasti dle vzdělání rodičů. Srovnání v čase	31
Graf 22 Postoj k volební účasti dle vzdělání rodičů. Srovnání v čase	31
Graf 23 Volební účast mladých (18–20 let) v krajských volbách 2016 dle vzdělání rodičů	33
Graf 24 Hlavní důvod neúčasti v krajských volbách 2016	34
Graf 25 Způsoby sdílení informací a podílení na zpravodajství (online participace)	36
Graf 26 Formy politické participace mimo internet.....	37
Graf 27 Angažovanost na škole.....	38
Graf 28 Typologie občanů dle vzdělání rodičů	40
Graf 29 Demokratické postoje a politická znalost dle typu občana	41

Úvod

Tato zpráva předkládá **vybrané výsledky dotazníkového šetření mezi středoškolskými žáky o jejich vztahu k politice**. Průzkumu, který se uskutečnil na **jaře roku 2017**, se zúčastnila skupina žáků, kteří odpovídali na některé z otázek v podobně zaměřeném výzkumu v roce 2016. Díky tomu je možné srovnat jejich postoje v obou letech.

Prezentované výsledky nepředstavují podrobnou analýzu všech otázek, které byly žákům položeny, ale jsou výběrem zjištění zaměřených na postoj mladých k demokracii a jejich politickou participaci. Autor věří, že výsledky výzkumu přinášejí významnou výpověď o povědomí středoškolských studentů o politice, o jejich politických přesvědčeních a občanské angažovanosti. Tato zpráva se zabývá zájmem o politiku a veřejné dění, politickými názory a formami občanské angažovanosti mladých lidí, aniž by si kladla za cíl podat ucelené pojednání o tom, jakým způsobem tyto postoje a způsoby chování vznikají a proměňují se. Těmito otázkami se budou zabývat odborné publikace, které na základě dat z průzkumu vzniknou v následujících letech.

Výzkum středoškolských žáků a jejich učitelů byl realizován jako součást projektu Sociologického ústavu Akademie věd ČR, v.v.i. ve spolupráci s Konrad-Adenauer-Stiftung.

Sběr dat a struktura vzorku

Výzkum byl proveden na **reprezentativním vzorku respondentů**, kteří zastupují žáky všech typů středních škol v České republice navštěvující ve školním roce 2016/2017 druhý až čtvrtý ročník. Školy požádané o účast ve výzkumu v roce 2017 byly vybrány na základě průzkumu z roku 2016.

V roce 2016 se školy do průzkumu zapojily na základě náhodného stratifikovaného výběru tak, aby byla zajištěna reprezentativita z hlediska typu školy (gymnázium, SOŠ, učiliště), regionu na úrovni NUTS2 a velikosti obce, v níž se škola nachází. Jako podklad pro tento výběr sloužil seznam středních škol z roku 2014/2015 (zdroj MŠMT). V roce 2017 jsme znovu oslovili všechny školy zúčastněné v roce 2016. Se svou opětovnou účastí nakonec souhlasilo 53 škol. Dalších 19 škol bylo vybráno pro doplnění vzorku. **Odpovědi respondentů jsou pro zajištění reprezentativity váženy** dvěma druhy vah. Zvolení váhy závisí na tom, zda jsou pro danou analýzu použita pouze data za rok 2017 nebo odpovědi studentů, kteří se průzkumu zúčastnili v obou letech.

V každé z celkem 72 škol, které souhlasily s účastí v šetření, byla dotázána jedna třída. V 53 školách se jednalo o totožnou třídu jako v šetření z roku 2016, v nově vybraných 19 školách byla náhodně zvolena jedna třída. Dotazování se v těchto třídách zúčastnilo celkem 1 364 studentů (z toho 902 opakovaně) v termínu od 1. května do 12. června. Žáci vyplňovali papírové dotazníky samostatně za přítomnosti školeného tazatele během jedné vyučovací hodiny.

Všechny reportované rozdíly mezi skupinami jsou statisticky průkazné na hladině významnosti alespoň 0,05. V této zprávě budou sledovány především rozdíly v odpovědích dle vzdělání rodičů (výuční list, maturita a vysoká škola), které se dlouhodobě ukazuje jako klíčová rozlišující charakteristika politických postojů mládeže.

Kromě vzdělání rodičů budou u některých analýz sledovány i rozdíly dle druhu navštěvované školy. Obě tyto proměnné spolu však úzce souvisí a zjištěné rozdíly mezi typy škol automaticky neznamenaají, že jsou způsobeny rozdílným obsahem či stylem výuky, přístupem a nároky pedagogů či intelektovými schopnostmi žáků. Jak dokládá *Tabulka 1*, složení žactva gymnázií, středních odborných škol a učilišť se liší vzhledem k rodinnému zázemí, které je zde zachyceno pomocí vzdělání rodičů. Rozdílné postoje, znalosti a chování žáků jednotlivých typů škol jsou proto s velkou pravděpodobností odrazem odlišností v dosaženém vzdělání a životních podmínkách rodiny původu. Z důvodu existence silné vazby mezi vzděláním rodičů a typem navštěvované školy jsou však údaje prezentovány převážně podle vzdělání rodičů. Stanovením přímého vlivu škol na formování politických a občanských postojů mladých lidí nad rámec odlišností daných rodinou původu se budou zabývat odborné publikace, které budou na základě dat z průzkumu zpracovány v následujících letech.

Tabulka 1 Vzdělání rodičů¹ dle navštěvovaného druhu školy žáka

Druh navštěvované školy	Základní vzdělání nebo výuční list	Maturita nebo VOŠ	Vysokoškolské vzdělání	Celkem
Gymnázium	7 %	42 %	51 %	100 %
SOŠ	28 %	49 %	23 %	100 %
SOU	33 %	55 %	12 %	100 %
Celkem	22 %	47 %	31 %	100 %

n = 1364

Základní informace o struktuře vzorku v roce 2017

Pohlaví	n	%
Chlapec	700	51,8
Dívka	651	48,2
Celkem	1350	100

Věk	n	%
16	22	1,7
17	227	17,2
18	435	32,9
19	411	31,1
20+	225	17,1
Celkem	1321	100

Druh navštěvované školy	n	%
Gymnázium	450	33
SOŠ	777	57
SOU	136	10
Celkem	1364	100

Vzdělání rodičů (počítá se ten s vyšším dosaženým)	n	%
Základní vzdělání nebo výuční list	298	22
Maturitní vzdělání nebo VOŠ	645	47
Vysokoškolské vzdělání	421	31
Celkem	1364	100

¹ Vždy se počítá ten rodič s vyšším vzděláním.

1 Názory na fungování demokracie

1.1 Demokracie jako preferovaný systém vlády

Demokratické systémy zakládají svoji legitimitu na zapojení občanů do chodu státu. V zemích s demokratickým režimem má proto velký význam sledovat postoje veřejnosti vůči aktuálním společenským problémům, stavu politické scény i kvalitě vládnutí. Relevantní je ale zároveň otázka, zda obyvatelé země vůbec preferují aktuální systém vlády.

Žáci byli dotázáni na to, zda je dle nich demokracie nejlepší formou vlády, či existují chvíle, kdy je autoritativní režim lepší. Mohli však také uvést, že jim nezáleží na tom, v jakém režimu žijí. **Nepodmíněnou podporu demokracii vyjadřuje více než polovina (58 %) středoškoláků.** Existenci okolností, kdy je autoritativní režim nebo diktatura lepší variantou vládnutí než demokracie, připouští čtvrtina (24 %) žáků. Pro téměř 14 % středoškoláků jsou všechny režimy srovnatelné. Podpora jednotlivých stanovisek se přitom mezi lety 2016 a 2017 nijak zásadně neliší.

Stejnou otázku pokládali respondentům starším 15 let i výzkumníci Centra pro výzkum veřejného mínění při Akademii věd ČR (dále jen CVVM) v únoru 2016 i 2017. V obou letech se projevuje větší názorové rozdělení středoškoláků ve srovnání s příslušníky obecné populace. Mezi mladými lidmi je v obou sledovaných obdobích vyšší zastoupení bezpodmínečných zastánců demokracie jakožto formy vlády, ale také menší podíl těch, kteří považují všechny režimy za srovnatelné. **Přibližně čtvrtina (24 %) respondentů v šetření z roku 2017 souhlasí s tím, že za některých okolností může být autoritářský režim nebo diktatura vhodnějším režimem než demokracie. Tento podíl odpovědí je přibližně stejný jak u mladých lidí, tak u obecné populace.**

Tabulka 2 Preference demokratického způsobu vlády (srovnání středoškoláků a obecné populace; sloupcová procenta)

Se kterým z následujících výroků nejvíce souhlasíš?	Středoškoláci 2016	Středoškoláci 2017	CVVM (únor 2016) ²	CVVM (únor 2017) ³
Demokracie je lepší než všechny ostatní formy vlády.	57 %	58 %	50 %	48 %
Jsou okolnosti, kdy je autoritativní režim, diktatura, lepší než demokracie.	28 %	24 %	23 %	26 %
Pro lidi, jako jsem já, jsou všechny režimy srovnatelné.	13 %	14 %	20 %	19 %
Nevyplnil/neví	2 %	4 %	7 %	7 %

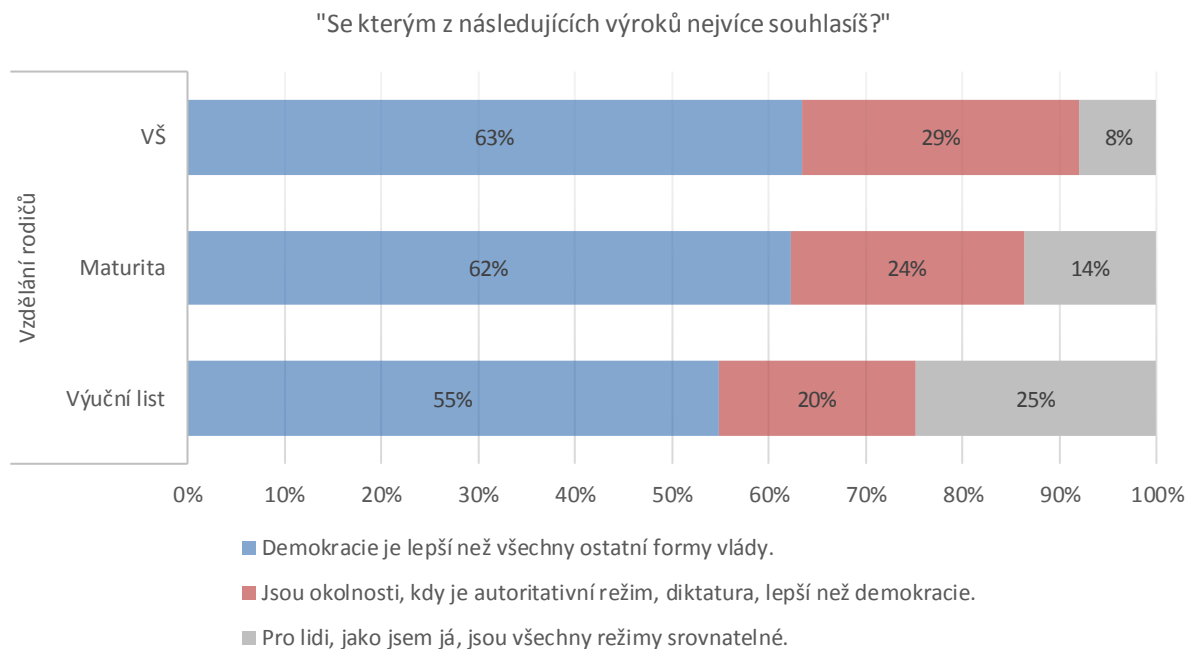
n = 1364

² Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 8. – 15. 2. 2016, 1080 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor. Poznámka: V průzkumu CVVM jsou rovněž zahrnuti středoškoláci. Nejedná se tak o srovnání dvou různých populací, ale celkové populace s její částí.

³ Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 6. – 9. 2. 2017, 1023 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor. Poznámka: V průzkumu CVVM jsou rovněž zahrnuti středoškoláci. Nejedná se tak o srovnání dvou různých populací, ale celkové populace s její částí.

Graf 1 znázorňuje rozdíly v odpovědích dle vzdělání rodičů. Děti, jejichž rodiče mají výuční list či základní školu, jsou vůči demokracii znatelně kritičtější (demokracii za nejlepší režim považuje 63 % žáků, kteří pocházejí z vysokoškolsky vzdělaných rodin, a 55 % těch, jejichž rodiče získali maximálně výuční list). Středoškoláci, jejichž rodiče mají výuční list či základní školu, zároveň nejčastěji připouštějí, že jim je jedno, v jakém režimu žijí, protože je považují za srovnatelné (25 % vs. 14 % vs. 8 %). Ačkoli o výhodách demokracie jsou nejvíce přesvědčeny děti z vysokoškolsky vzdělaných rodin, tak zároveň nejčastěji (29 %) připouštějí, že by někdy mohlo být prospěšné nahradit demokracii jiným režimem.

Graf 1 Preference demokratického způsobu vlády dle vzdělání rodičů



n = 1364

1.2 Fungování demokracie v ČR

Další otázka směřovala na hodnocení fungování demokracie. Ptali jsme se, jak jsou žáci celkově spokojeni s fungováním demokracie v naší zemi. **Rozhodně nebo spíše spokojeno se stavem demokracie v naší zemi je 32 % středoškoláků**, téměř polovina (45 %) však vyjádřila nespokojenost. Více jak pětina (23 %) žáků si vybrala odpověď „nevím“. Srovnáme-li opět tyto výsledky s únorovým šetřením CVVM, zjistíme, že **středoškoláci jsou oproti celé populaci vůči stavu české demokracie kritičtější**. Zatímco spokojenost hlásí více než polovina (60 %) obecné populace, mezi středoškoláky to není ani třetina (32 %). Zároveň ale **u středoškoláků pozorujeme velký podíl odpovědí „nevím“**, která je u dospělé populace přítomna minimálně. Větší část mladých lidí než obecné populace, se o politiku nezajímá a nemá o ní povědomí, a mohou tak stav demokracie obtížně hodnotit. Zároveň si žáci v tomto věku názor na politiku často teprve utváří. Avšak i za předpokladu, že by se všichni nyní nerozhodnutí přiklonili ke spokojenosti, jsou středoškoláci v obou letech s fungováním demokracie stále méně spokojeni než dospělá populace.

Tabulka 3 Spokojenost s fungováním demokracie v ČR (srovnání středoškoláků a obecné populace; sloupcová procenta)

Jak jsi celkově spokojen(a) s fungováním demokracie v naší zemi?	Středoškoláci 2016	CVVM (únor 2016) ⁴	Středoškoláci 2017	CVVM (únor 2017) ⁵
Rozhodně spokojen(a)	1 %	5 %	2 %	6 %
Spíše spokojen(a)	27 %	51 %	30 %	54 %
Spíše nespokojen(a)	38 %	31 %	34 %	28 %
Rozhodně nespokojen(a)	14 %	10 %	11 %	8 %
Nevím	20 %	3 %	23 %	4 %

Průzkum středoškoláků 2016, n = 1913; Průzkum středoškoláků 2017, n = 1350; CVVM 2016, n = 1080; CVVM 2017, n = 1023

Výsledky svědčí o tom, že mezi současnými středoškoláky panuje jak poměrně vysoká nepodmíněná podpora demokracie, tak zároveň nespokojenost s jejím fungováním v naší zemi. Uznání demokracie jako nejlepšího ze všech ostatních systémů vlády spolu s vysokou nespokojeností s jejím současným stavem není nutně negativním jevem, ale známkou toho, že zde existuje skupina kritických demokratů. Skupina respondentů, kteří jsou nespokojeni se stavem demokracie, a zároveň ji zpochybňují jakožto nadřazený způsob vlády, mohou být za určitých podmínek pro celý systém mnohem více destabilizující.

V *Tabulce 4* jsou uvedeny celkové podíly respondentů dle kombinací odpovědí na preferenci vládnoucího režimu a úrovně spokojenosti s fungováním demokracie. Ačkoli je čtvrtina (25 %) středoškoláků rozhodně nebo spíše nespokojena s tím, jak u nás demokracie funguje, tak stále považují demokracii za nejlepší formu vlády. Podobný podíl (23 %) zastánců demokracie je naopak spíše nebo rozhodně spokojen s tím, jak v naší zemi demokracie funguje. Více jak desetina (13 %) středoškoláků uvedla, že ačkoli nemá na stav naší demokracie názor, tak ji považuje za lepší formu vlády než ostatní. Za nejnáchylnější ke schvalování jiného než demokratického režimu lze považovat ty, jež nejsou bezpodmínečnými demokraty a zároveň jsou s fungováním demokracie nespokojeni. Takových středoškoláků je přibližně pětina (21 %).

Tabulka 4 Preference demokratického způsobu vlády dle spokojenosti s fungováním demokracie (celková procenta)

	Rozhodně nespokojen(a)	Spíše nespokojen(a)	Spíše spokojen(a)	Rozhodně spokojen(a)	Nevím
Demokracie je lepší než všechny ostatní formy vlády.	5%	20%	21%	2%	13%
Jsou okolnosti, kdy je autoritativní režim, diktatura, lepší než demokracie.	4%	10%	7%	0%	4%
Pro lidi, jako jsem já, jsou všechny režimy srovnatelné.	2%	5%	2%	0%	6%

n = 1308

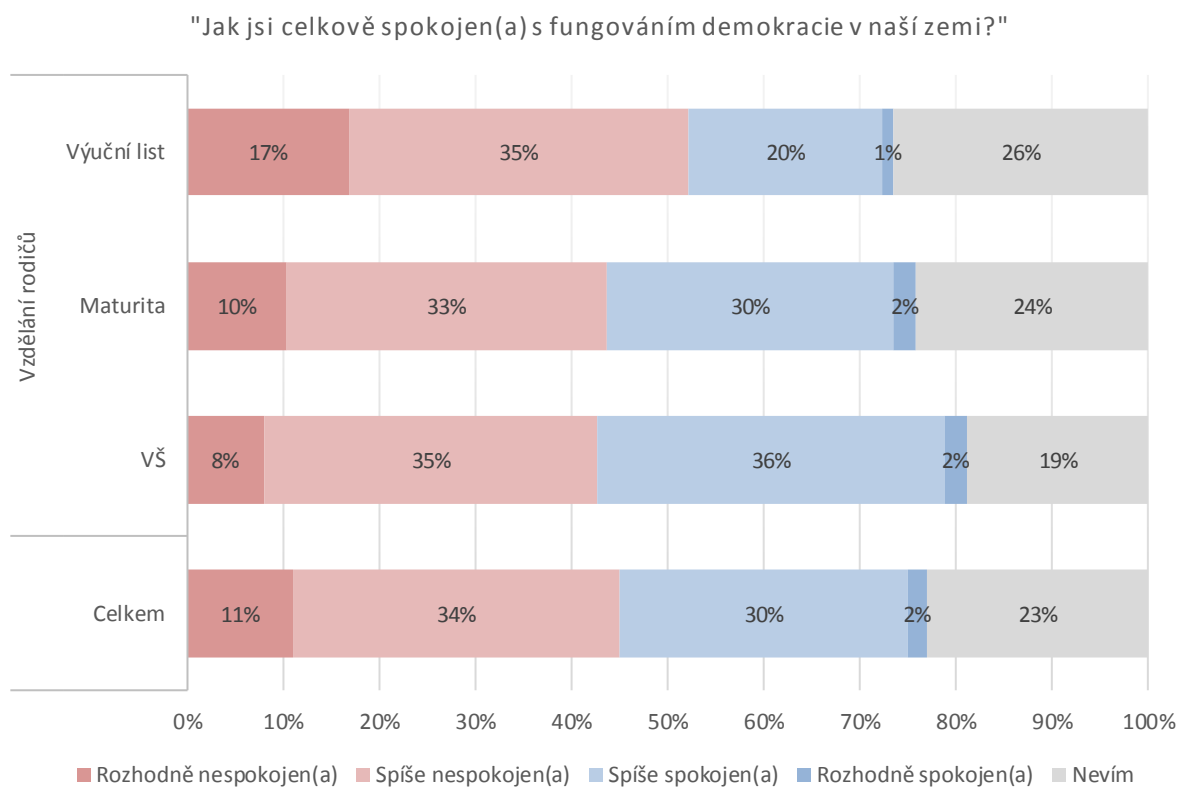
⁴ Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 8. – 15. 2. 2016, 1080 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

⁵ Zdroj: CVVM SOÚ AV ČR, v.v.i., Naše společnost 6. – 9. 2. 2017, 1023 respondentů starších 15 let, osobní rozhovor.

Rozdíly v odpovědích jsou patrné i dle vzdělání rodičů (Graf 2). Žáci s méně vzdělanými rodiči jsou ve svých odpovědích radikálnější než žáci pocházející z rodin vysokoškoláků. Hlavní zlomový bod zde představuje maturita rodičů. Rozhodně nebo spíše nespokojeno je s fungováním demokracie v ČR 43 % dětí vysokoškoláků i středoškoláků a polovina (52 %) dětí rodičů s výučním listem. Mezi žáky z rodin s výučním listem je především silněji zastoupena skupina rozhodně nespokojených (17 % oproti 10 a 8 % mezi dětmi středoškoláků a vysokoškoláků).

Spokojenost s fungováním demokracie projeví v největším rozsahu žáci vysokoškolsky vzdělaných rodičů. Rozhodně nebo spíše spokojeno je s fungováním demokracie v naší zemi 38 % dětí vysokoškoláků, třetina (32 %) dětí středoškoláků a pětina (21 %) dětí rodičů s výučním listem. Žáci z vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných rodin se shodují v podílu nespokojených, avšak děti středoškoláků oproti žákům z vysokoškolsky vzdělaných rodin volí častěji odpověď „nevím“.

Graf 2 Spokojenost s fungováním demokracie v ČR podle vzdělání rodičů

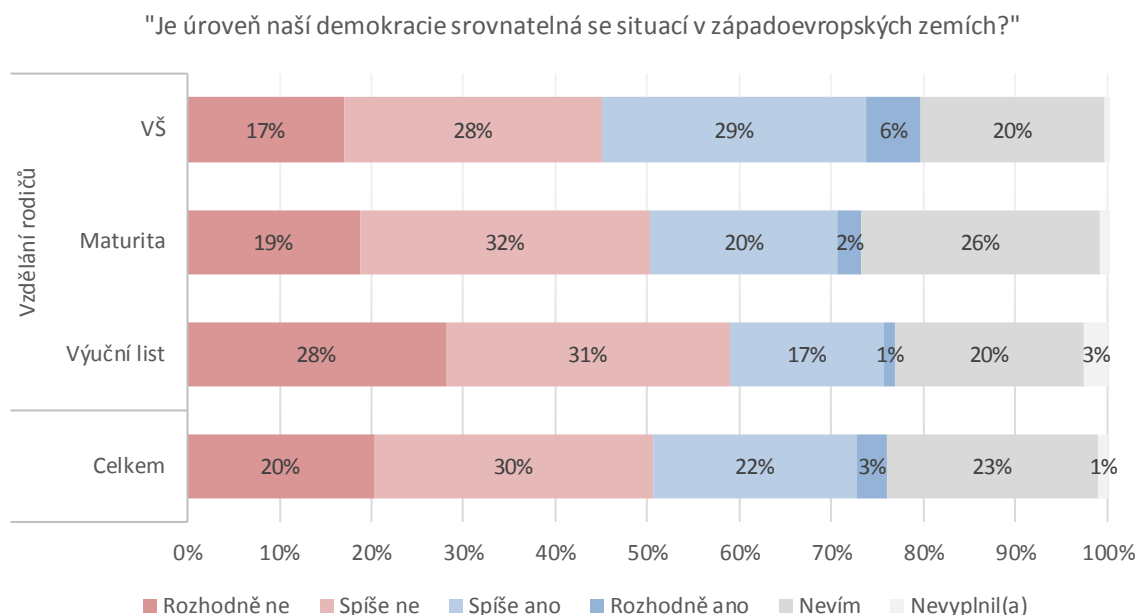


n = 1350

O tom, že úroveň naší demokracie je srovnatelná s těmi v západní Evropě a USA, je rozhodně nebo spíše přesvědčena čtvrtina (25 %) středoškoláků. Naopak **polovina (50 %) mladých lidí si myslí, že naše demokracie se s tou západní spíše nebo rozhodně srovnat nedá**. Přibližně čtvrtina (23 %) respondentů zvolila odpověď „nevím“ (Graf 3).

Odpovědi na tuto otázku se liší podle vzdělání rodičů obdobným způsobem jako v případě spokojenosti s fungováním demokracie v naší zemi. O srovnatelnosti úrovně naší demokracie s těmi západoevropskými jsou v nejmenší míře přesvědčeny děti rodičů s učňovským vzděláním (18 %) a naopak nejvíce děti vysokoškoláků (35 %).

Graf 3 Úroveň demokracie v ČR ve srovnání se západoevropskými zeměmi podle vzdělání rodičů



n = 1364

1.3 Hodnocení politických systémů

Demokracie není jediným možným politickým systémem. Středoškolákům jsme nabídli čtyři konkrétní politické systémy a požádali je, aby zhodnotili, do jaké míry se jim dané systémy jeví jako vhodné nebo nevhodné pro řízení naší země. Jednalo se o systém **1) silného vůdce, který není volen a není odpovědný Parlamentu, 2) vládu nevolených expertů, 3) vládu armády a 4) demokratický politický systém.**

Za nejprůijitelnější politický systém žáci považují demokracii. Za poměrně dobrý nebo velmi dobrý ji označilo 70 % respondentů, pouze 12 % středoškoláků odpovědělo, že demokracie je poměrně špatný nebo velmi špatný režim. 17 % mladých lidí nemá na vhodnost demokracie pro správu věcí veřejných v ČR názor.

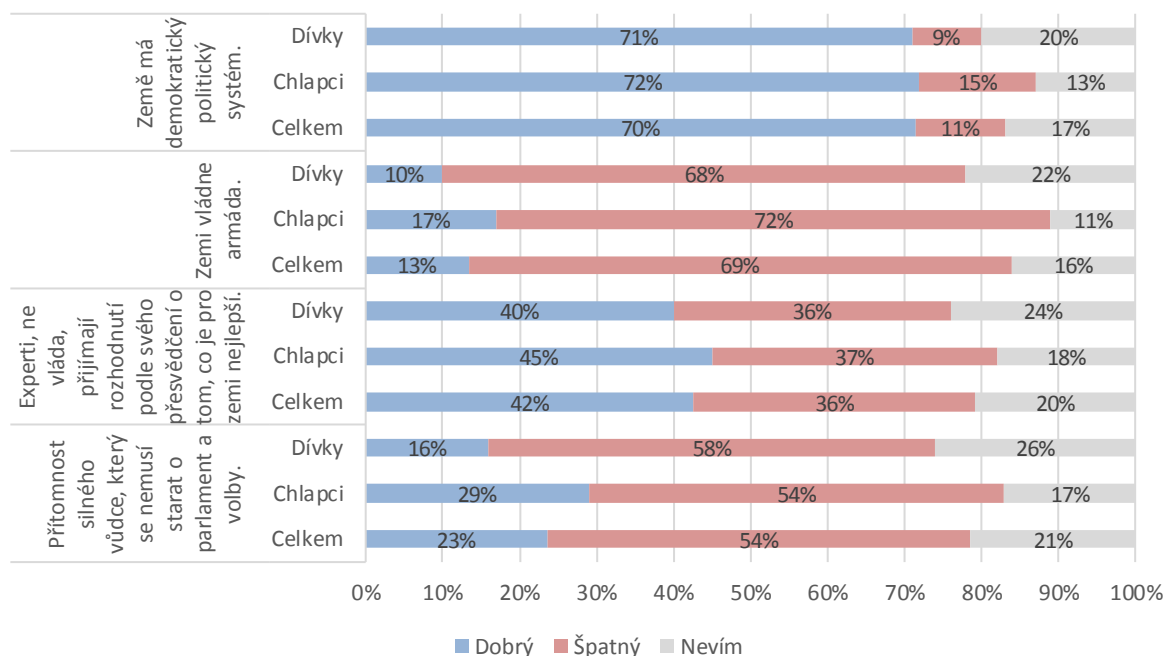
Další tři nabízené politické režimy už nesplňují definici liberální demokracie, přičemž nejprůijitelnější z nich je pro středoškoláky vláda expertů (42 %). Zdá se tedy, že právě vláda expertů může být poměrně lákavou alternativou demokracie. Je ale možné, že si středoškoláci plně neuvědomují, že podobný režim by znamenal zrušení volební soutěže. Vládu odborníků mohou vnímat ve smyslu úřednických vlád, které se v České republice těšily vyšší popularitě než vlády vycházející z výsledků voleb. **Téměř čtvrtina (23 %) mladých lidí považuje vládu nevoleného silného vůdce jako vhodný systém vlády pro ČR. V očích středoškoláků se jako nejméně vhodný režim jeví vláda armády, kterou za poměrně nebo velmi dobrý systém vlády označilo pouze 13 % respondentů. Přibližně pětina (16–21 %) středoškoláků nemá na vhodnost a nevhodnost nabídnutých režimů žádný názor.**

Rozdíly mezi chlapci a dívkami jsou malé. Obecně mají dívky ve srovnání s chlapci větší tendenci využívat odpověď nevím. **Chlapci častěji označují za dobrý režim vládu armády (17 % vs. 10 %), expertů (45 % vs. 40 %) a především silného vůdce, jehož legitimita se neopírá o výsledky voleb (29 %**

vs. 16 %). Tento závěr se shoduje i s jinými výzkumy, kde chlapci vycházejí ve svých názorech jako radikálnější než dívky, a méně často se uchylují k nejednoznačným odpovědím.

Graf 4 Názory na vhodnost vládních režimů pro ČR dle pohlaví žáků

"Níže jsou uvedeny různé typy politických systémů. Uveď, co si o každém z nich myslíš jako o způsobu řízení naší země. Zaznač, zda by šlo o velmi špatný, poměrně špatný, poměrně dobrý nebo velmi dobrý způsob řízení naší země."



n = 1364

Stejně otázky na preferenci politického režimu byly pokládány i respondentům starším 18 let v průzkumu European Values Survey (dále jen EVS) v roce 2008. Ačkoli se jedná o starší údaje, jsou jediné, které nám umožňují srovnání názorů mladých lidí s obecnou populací.

V hodnocení demokratického politického systému se středoškoláci a dospělá populace do značné míry shodují. Ačkoli mladí lidé tíhnou častěji k hodnocení „velmi dobré“ a dospělí k „poměrně dobré“, součet pozitivních reakcí dosahuje v obou skupinách přibližně 70 %. Kritické hlasy zaznívají vůči demokracii o něco častěji mezi dospělými. Jako poměrně špatnou či velmi špatnou ji vnímalo 17 % dospělých a 12 % středoškoláků. Vláda expertů se setkala s pozitivnějším ohlasem mezi dospělými v roce 2008 než mezi středoškoláky v roce 2017. Dospělí ve větší míře sahalí po hodnocení „velmi dobré“ a „poměrně dobré“ (57 vs. 42 %) a naopak se méně často vyjadřovali k vládě odborníků negativně. Za poměrně či velmi špatnou ji považovalo 30 % dospělých a 36 % středoškoláků.

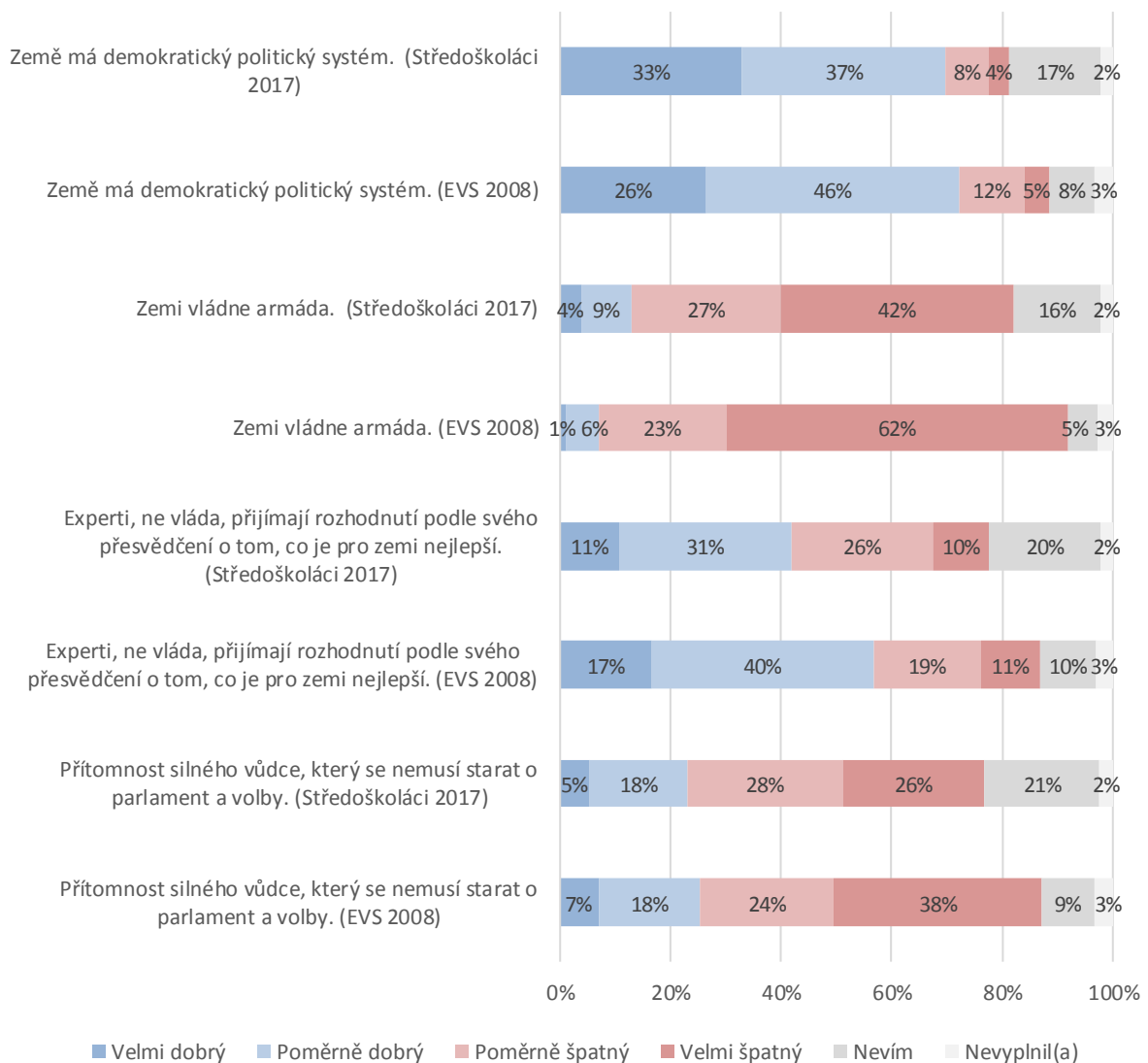
Na situaci, kdy zemi vládne armáda, pohlížejí dospělí i mladí lidé převážně negativně. V dospělé populaci však nesouhlas zaznívá ve větším rozsahu. Jako poměrně špatnou či velmi špatnou vidí vládu armády 85 % dospělých, zatímco mezi středoškoláky je to 69 %. Mladí lidé také dávali vládě armády častěji kladné hodnocení (13 % středoškoláků a 7 % dospělých). Pozitivněji se mladí lidé staví i k vládě silného vůdce, který se nemusí ohlížet na parlament a volby. Ačkoli se v podílu kladného hodnocení dospělí a středoškoláci shodují (v obou skupinách hodnotila tuto vládu jako velmi nebo poměrně dobrou

přibližně čtvrtina respondentů), dospělí ji ve větší míře vnímají jako špatnou. Vládu silného vůdce označilo jako velmi nebo poměrně špatnou 62 % dospělých a 54 % středoškoláků.

Rozdíly mezi středoškoláky a dospělými v hodnocení jednotlivých systémů vznikají na pozadí větší názorové nejasnosti mladých. **Při posuzování všech čtyř režimů sahalí středoškoláci k odpovědi „nevím“ přibližně dvakrát tak častěji než dospělí.** Zatímco obecná populace odpověď „nevím“ využila v přibližně 5–10 % případů, u mladých lidí je její zastoupení až pětinové (16–21 %). Tato zjištění souzní s předchozími výzkumy, které ukazují, že mladí lidé si politické názory a preference teprve utvářejí. Až postupná krystalizace názorů dnešních středoškoláků ukáže, zda je mladší generace například skutečně méně kritická jak vůči demokracii, tak vládě silného vůdce.

Graf 5 Názory na vhodnost vládních režimů pro ČR. Srovnání průzkumu středoškoláků (2017) a EVS (2008)

"Níže jsou uvedeny různé typy politických systémů. Uveď, co si o každém z nich myslíš jako o způsobu řízení naší země. Zaznač, zda by šlo o velmi špatný, poměrně špatný, poměrně dobrý nebo velmi dobrý způsob řízení naší země."



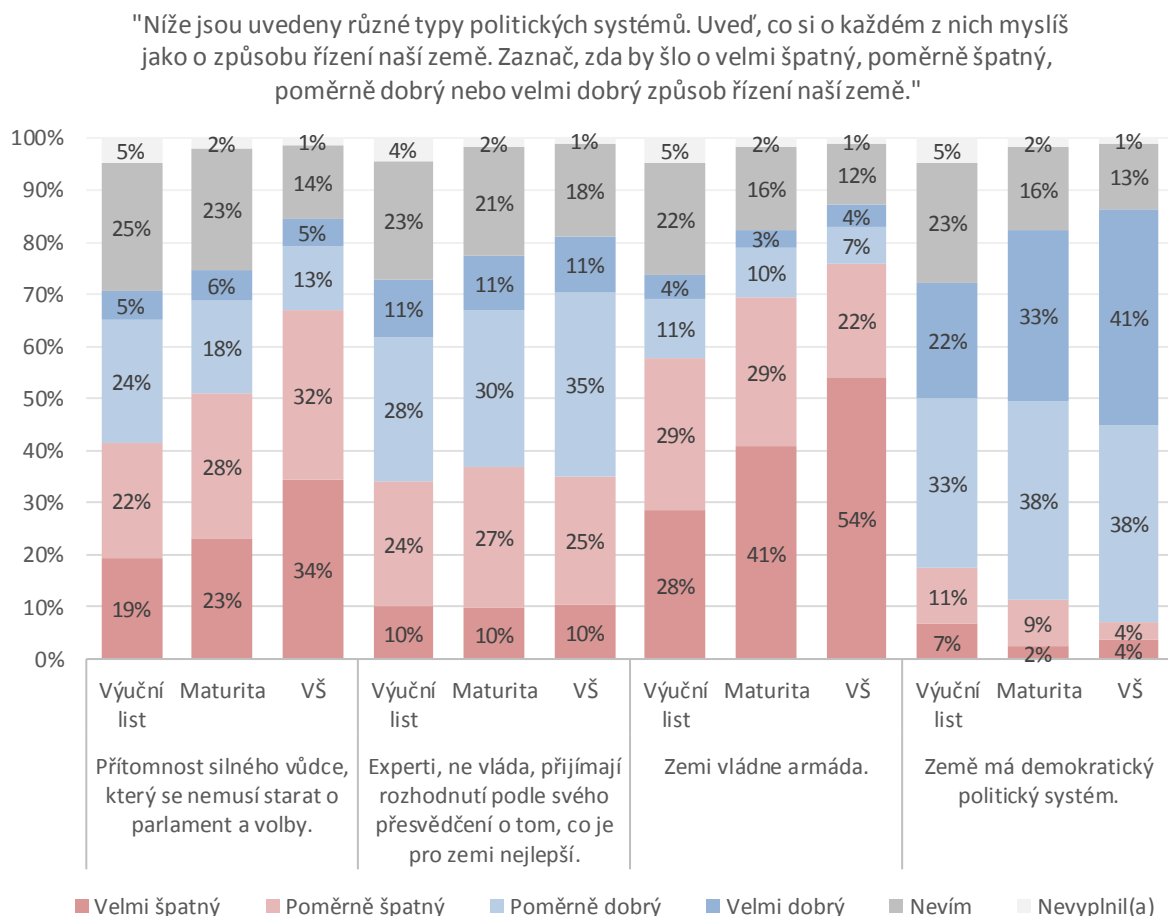
Průzkum středoškoláků 2017, n = 1364; EVS, n = 1802

V *Grafu 6* je rozlišen názor středoškoláků na vhodnost vládních režimů dle vzdělání jejich rodičů. První zřejmý rozdíl mezi takto vytvořenými skupinami je nižší tendence dětí z vysokoškolsky vzdělaného prostředí volit nejednoznačnou odpověď (ve srovnání s dětmi vyučených rodičů je u nich výskyt odpovědi „nevím“ téměř poloviční). Dále srovnání kladných a záporných hodnocení ukazuje, že **žáci ze vzdělanějších rodin se obecně staví k nedemokratickým formám vlády odmítavěji a naopak se ve větší míře vyjadřují ve prospěch demokracie než děti méně vzdělaných rodičů.**

Sympatie demokracii vyjadřuje 79 % dětí vysokoškoláků, 71 % dětí středoškoláků a 55 % dětí rodičů s učňovským vzděláním. S rostoucím vzděláním rodičů naopak klesá podíl žáků, kteří demokracii spatřují jako špatnou formu vlády. Tyto rozdíly se obdobně projevují v hodnocení vlády silného vůdce. Pozitivní preference vůči ní jsou nejčastější mezi dětmi vyučených rodičů (29 %) a nejméně časté u dětí vysokoškoláků (18 %). Naopak zatímco 41 % dětí vyučených rodičů odsuzuje tuto formu vlády jako velmi nebo poměrně špatnou, mezi dětmi vysokoškoláků jsou to dvě třetiny (66 %).

Názor, že vláda armády je vhodný systém vládnutí, je zastoupen ve všech vzdělanostních skupinách v podobné míře. Liší se však podíl žáků, kteří vládu armády hodnotí negativně. Za velmi nebo poměrně špatnou ji považuje 76 % dětí vysokoškoláků, 70 % dětí středoškoláků a 57 % dětí vyučených rodičů. Nejméně se vzdělání rodičů projevuje při posuzování vlády odborníků. Zde se vzdělanostní skupiny shodují v proporcí negativního hodnocení a s rostoucím vzděláním rodičů mírně stoupá podpora této vlády.

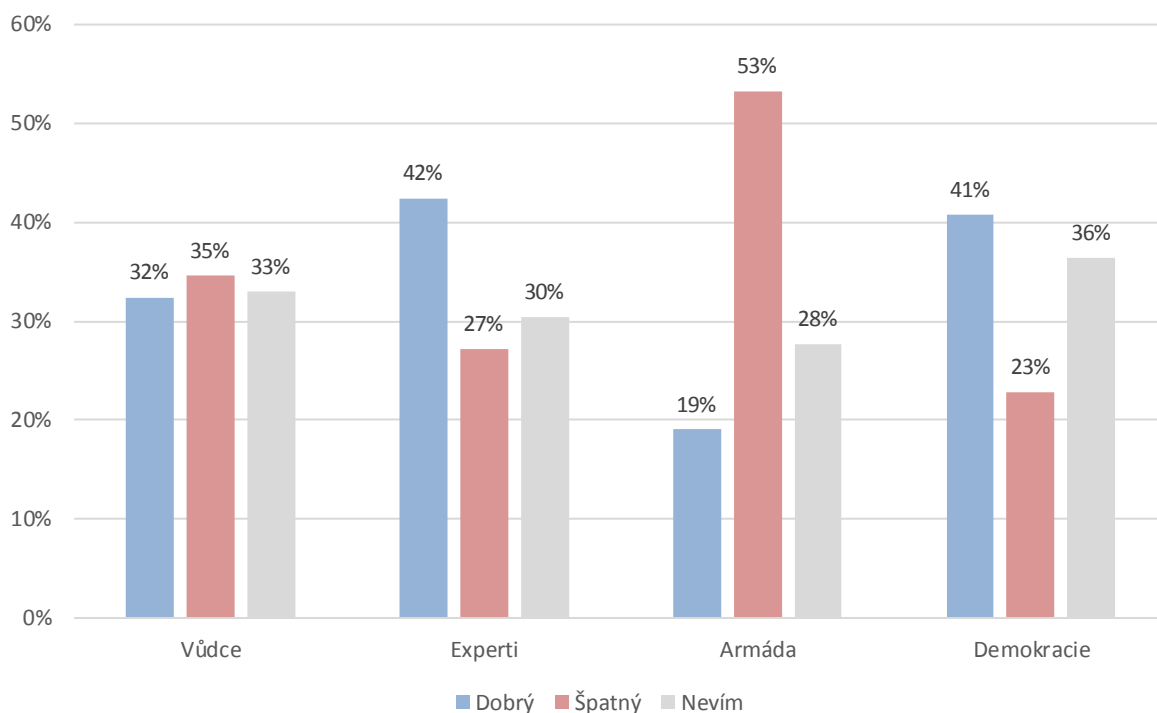
Graf 6 Názory na vhodnost vládních režimů pro ČR dle vzdělání rodičů



n = 1364

Informace o hodnocení jednotlivých systémů vlád nám umožňuje zjistit, do jaké míry jsou pro některé žáky režimy skutečně srovnatelné, jak naznačili v otázce na obecnou preferenci vládního režimu (Tabulka 2). **Následující analýza proto pracuje jen s tou pětinou žáků, kteří uvedli, že jsou pro ně všechny režimy srovnatelné.** Pokud by se u nich všechny možné formy vlády skutečně těšily vyrovnané podpoře, nebude v této skupině žádný konkrétní režim hodnocený pozitivněji než jiný. Podle Grafu 7 však vidíme, že tomu tak není (dva stupně pozitivního a negativního hodnocení jsou zde sloučeny vždy do jedné kategorie). Z tohoto srovnání vyplývá, že **vláda demokracie a expertů je hodnocena lépe než vláda silného vůdce a armády i ve skupině žáků, kteří dle svých slov mezi režimy příliš nerozlišují.** Ukazuje se tedy, že výrok, který by naznačoval, že pro část středoškoláků jsou všechny režimy srovnatelné, není zcela přesný, protože i oni mají při nabídnutých alternativách své preference.

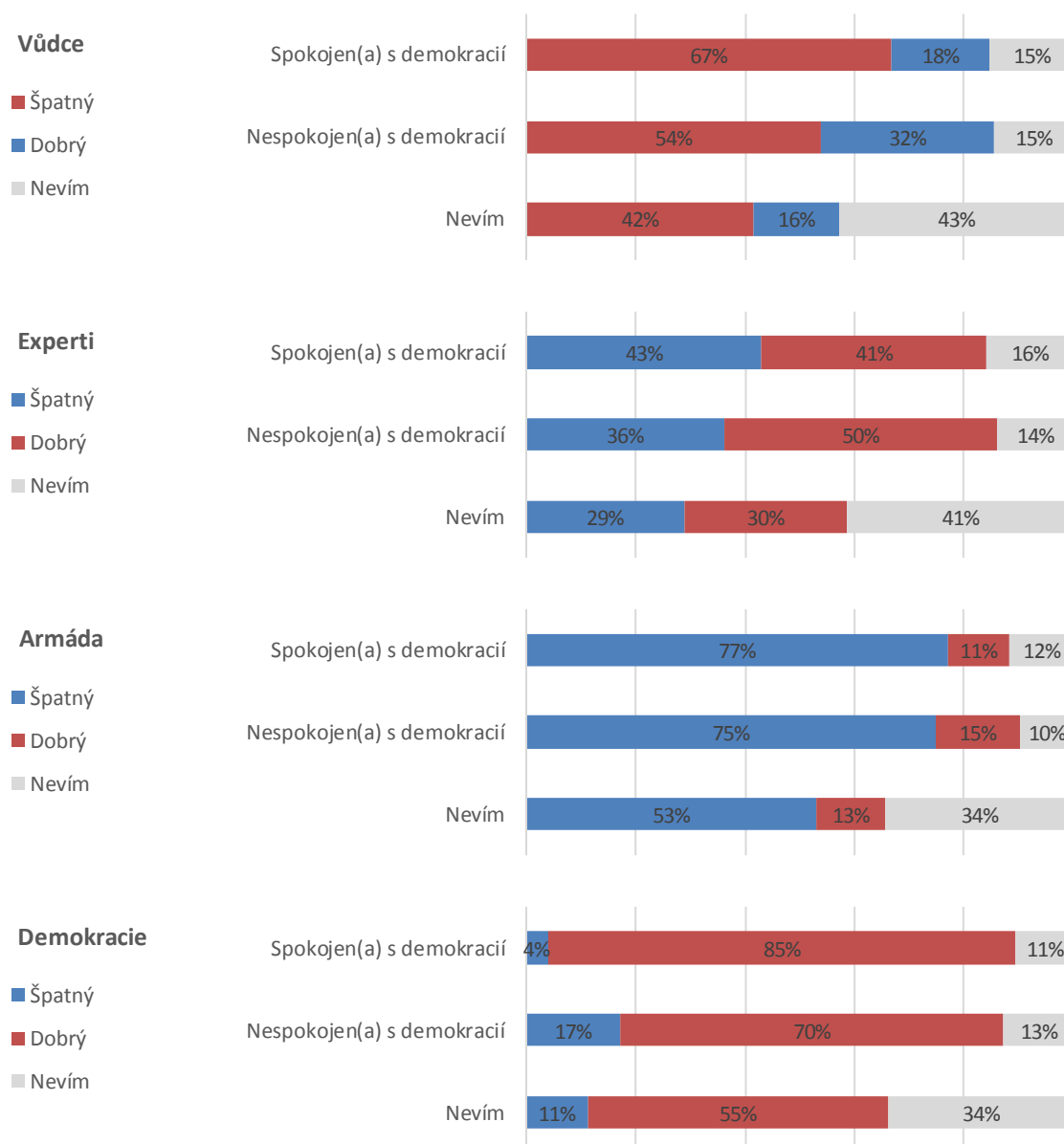
Graf 7 Hodnocení typů režimů ve skupině žáků, pro něž jsou všechny režimy srovnatelné



n = 186

Graf 8 zobrazuje preference jednotlivých typů vlád ve skupině žáků, kteří jsou s fungováním současné české demokracie spokojeni, a mezi těmi, kteří naopak vyjadřují nespokojenost. Spokojenost se stavem demokracie se nejmórazněji promítá do hodnocení jak demokratického režimu, tak vlády jednoho vůdce. Zatímco téměř pětina (17 %) žáků nespokojených s fungováním demokracie považuje demokratický režim za velmi nebo poměrně špatný pro řízení naší země, mezi spokojenými jsou to jen čtyři žáci ze sta (4 %). **Vláda jednoho vůdce se setkává s přijetím u pětiny spokojených žáků (18 %) a u třetiny (32 %) nespokojených.** Podpora vlády armády se naopak nemění v závislosti se spokojeností se současným stavem demokracie. Vládu expertů přijímají jako velmi nebo poměrně dobrý systém řízení mírně častěji žáci, kteří jsou s demokracií nespokojeni.

Graf 8 Názory na vhodnost vládních režimů pro ČR dle spokojenosti s demokracií



n = 1350

1.4 Podpora demokratických hodnot

Podpora demokratického systému vlády představuje poměrně abstraktní preferenci, protože každý si pod demokratickým uspořádáním může představovat trochu jiné principy a situace. Někteří autoři ukázali, že ve chvíli, kdy se přesvědčených demokratů tážeme na konkrétní situace (např. svoboda projevu, postup vůči demonstrantům), setkáme se s nízkou internalizací řady demokratických principů (Dalton 1994, Šerek 2017). Například Soukup (2010) zjistil na datech ICCS 2009, že mezi mladými lidmi panuje silná podpora demokratických práv jako je svoboda slova, právo volit nebo protestovat proti nespravedlivým zákonům. Zároveň ale respondenti většinou odmítali násilné protesty a naopak velká část z nich byla ochotna se v případě bezpečnostních rizik vzdát části demokratických práv.

Podíly zastánců vybraných demokratických hodnot (např. práva menšin, ochrana občanských svobod) mezi středoškoláky v roce 2017 zobrazuje *Graf 9*. Obecnou podporu svobodě slova, tedy souhlas s tím, že všichni lidé mají právo veřejně vyjádřit svůj názor, projevilo 88 % středoškoláků. S výrokem, že by novináři měli nechat vládu na pokoji, aby měla klid pracovat pro naši zemi, nesouhlasí tři čtvrtiny středoškoláků (73 %). Osm z deseti (81 %) respondentů přiznává médiím jejich právo kritizovat politiky ve vládě.

Ačkoli se **na potřebě respektování práv menšin shodnou téměř dvě třetiny středoškoláků (65 %)**⁶, více jak polovina (59 %) zároveň uvádí, že „menšiny by si v naší zemi neměly příliš vyskakovat, protože zde rozhoduje většina“. Dále pak 45 %⁷ středoškoláků souhlasí s názorem, že pokud si většina občanů nepřeje přítomnost určité menšiny, měla by tato menšina odejít.

Třetí okruh otázek se zaměřil na touhu po vládě pevné ruky a vyšší míře represe vůči některým občanům. Více jak polovina (52 %)⁸ mladých lidí souhlasí s výrokem, že „namísto všech možných "občanských práv a svobod" potřebuje naše země jedno jediné – zákon a pořádek.“ Poslušnost a úctu k autoritě považuje šest z deseti (61 %) středoškoláků za nejdůležitější hodnoty, kterým by se děti měly učit. Souhlas s potřebou silné vlády, která zjedná pořádek a navede nás na správnou cestu, vyjádřily téměř tři čtvrtiny středoškoláků (73 %).

Sečteme-li souhlasné reakce na dané výroky, nalezneme u všech sledovaných demokratických hodnot odlišnou míru podpory podle vzdělání rodičů (*Graf 9*). V některých případech jsou rozdíly minimální (Menšiny v naší zemi by si neměly příliš vyskakovat, protože v naší zemi rozhoduje většina: 59 % vs. 56 %), u jiných výroků jsou však značné (Namísto všech možných "občanských práv a svobod" potřebuje naše země jedno jediné – zákon a pořádek: 64 % vs. 42 %.)

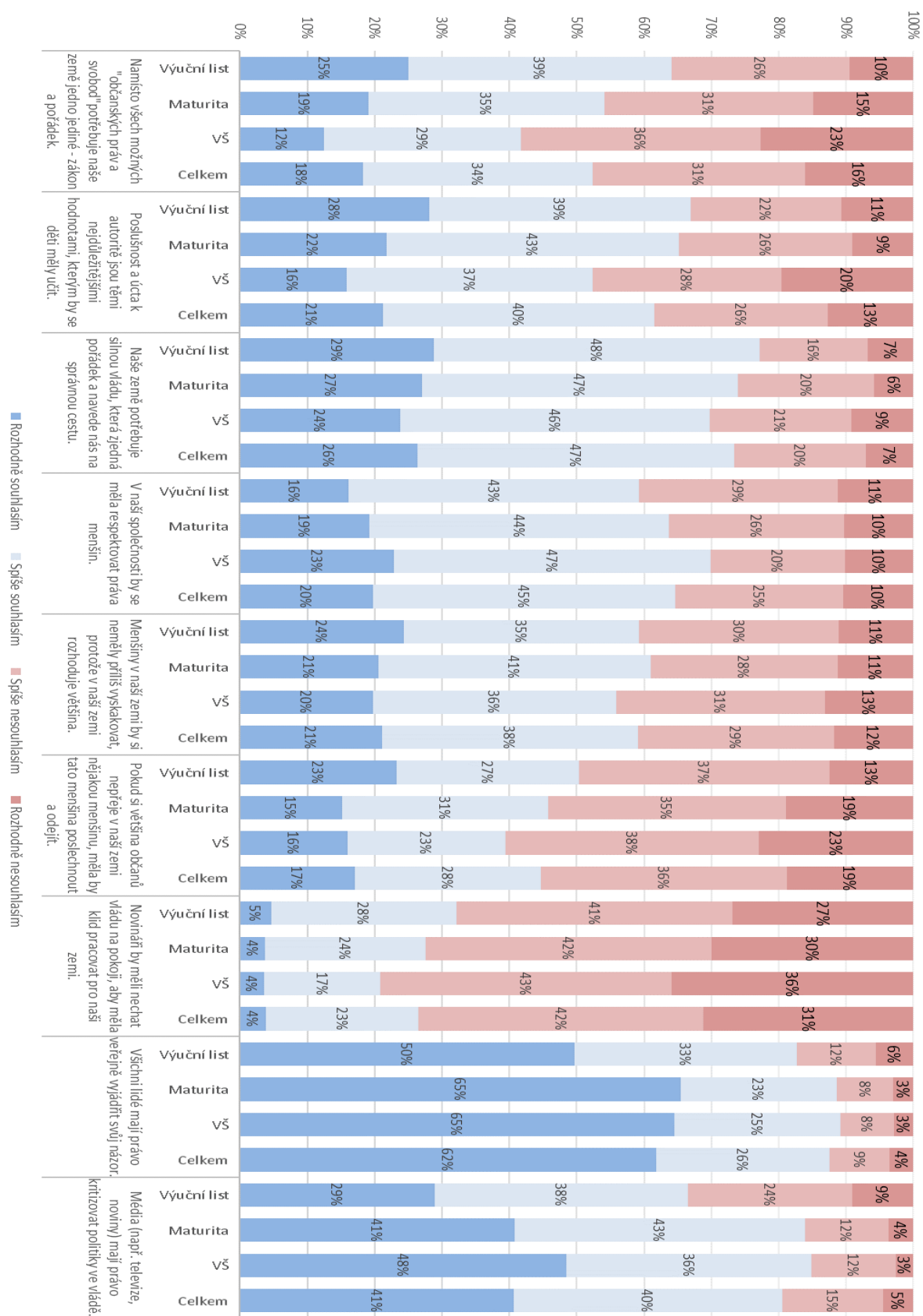
Obecně je podpora demokratických hodnot nejslabší mezi žáky, jejichž rodiče získali nejvýše výuční list. Nejvýraznější rozdíl se projevuje v přesvědčení, že namísto občanských práv a svobod naše země potřebuje zákon a pořádek. Zatímco s tímto výrokem souhlasí 41 % žáků z vysokoškolsky vzdělaných rodin, mezi dětmi vyučených rodičů jsou to téměř dvě třetiny (64 %).

⁶ V roce 2016 to bylo 62 %.

⁷ V roce 2016 to bylo 50 %.

⁸ V roce 2016 to bylo 63 %

Graf 9 Podpora demokratických hodnot dle vzdělání rodičů



1.5 Vliv třídní diskuze na postoj žáků k demokracii

V této části uvedeme postoje žáků k demokracii do souvislosti s diskuzemi o politice probíhajícími ve škole. V několika studiích, které se zaměřily na postoj k volební účasti, se ukázalo, že není ani tak důležitá samotná frekvence diskuze, ale to, v jaké atmosféře se odehrává. K ověření této hypotézy budu pracovat nejen s frekvencí diskuze o politice ve škole, ale rovněž s indikátorem klimatu otevřené třídní diskuze (ICCS 2009).

Koncept otevřeného klimatu třídní diskuze vyjadřuje míru, do jaké mohou studenti diskutovat politické a sociální otázky svobodně, otevřeně a bez obav, aby projevíli své vlastní názory i na kontroverzní témata jak před vyučujícími, tak před svými vrstevníky. Rozhovory o politice v klimatu otevřené diskuze mohou ve svém důsledku zvýšit pravděpodobnost, že se mladí lidé budou o politiku více zajímat, budou vůči politice otevřenější a uvědomí si některé demokratické principy, jako je právo na vyjádření názoru, potřeba konsensu, nebo respektování menšinového názoru. Klima otevřené třídní diskuze bylo zjišťováno pomocí míry souhlasu žáků s níže uvedenými výroky. Ze získaných odpovědí byl pomocí faktorové analýzy vytvořen jeden souhrnný index.

- Učitelé podporují studenty ve vytváření vlastních názorů.
- Učitelé povzbuzují studenty, aby vyjádřili své názory.
- Studenti dávají podněty pro diskusi ve třídě o aktuálních a politických událostech.
- Studenti vyjadřují ve třídě názory, i když se jejich názory liší od názoru ostatních studentů.
- Učitelé podporují studenty k diskusi na různá témata s lidmi, kteří mají odlišný názor.
- Učitelé ukazují různé strany pohledu na danou záležitost, když ji vysvětlují třídě.

Následující analýza zjišťuje souvislost mezi takto sestrojenou mírou otevřené třídní diskuze a čtyřmi ukazateli demokratických postojů. První představuje obecná podpora demokracie v podobě souhlasu s výrokiem „Demokracie je nejlepší možný systém vlády, který znám.“. Další ukazatele byly získány z reakcí na již představených devět výroků vztahujících se k demokratickým hodnotám, které byly za pomoci metody faktorové analýzy sloučeny do tří skupin, a to 1) svoboda slova, 2) práva menšin, 3) autoritářství.

Svoboda slova souhrnně reprezentuje odpovědi na následující otázky:

- Všichni lidé mají právo veřejně vyjádřit svůj názor.
- Novináři by měli nechat vládu na pokoji, aby měla klid pracovat pro naši zemi.
- Média (např. televize, noviny) mají právo kritizovat politiky ve vládě.

Práva menšin sestává z následujících otázek:

- V naší společnosti by se měla respektovat práva menšin.
- Menšiny v naší zemi by si neměly příliš vyskakovat, protože v naší zemi rozhoduje většina.
- Pokud si většina občanů nepřeje v naší zemi nějakou menšinu, měla by tato menšina poslechnout a odejít.

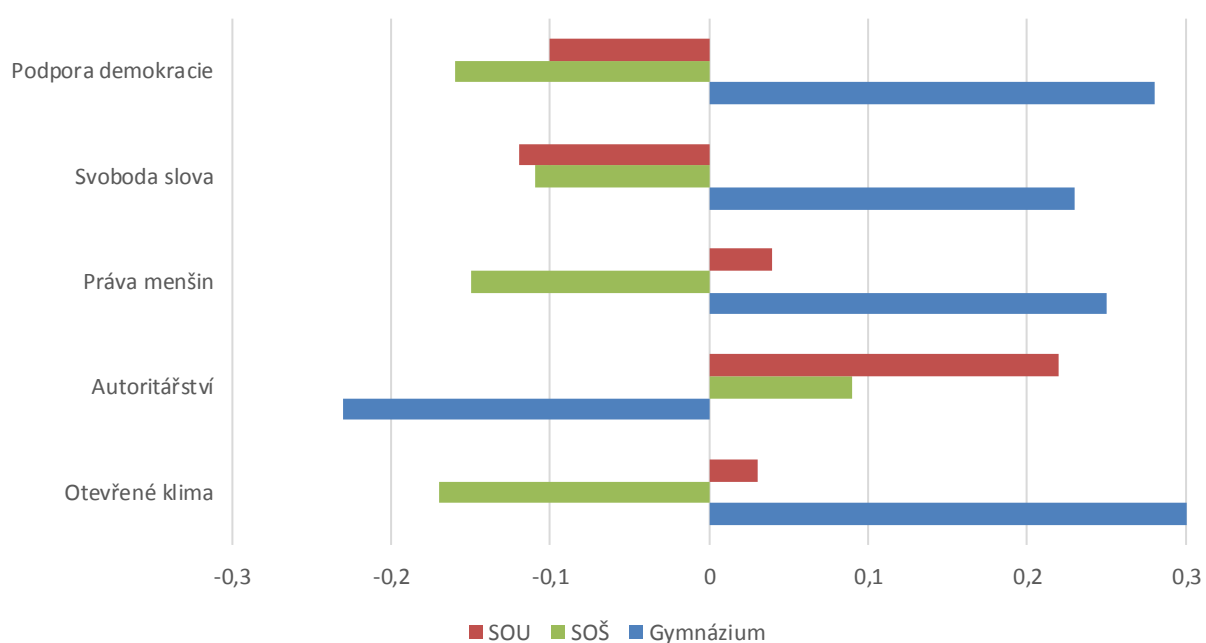
Autoritářství je tvořeno z odpovědí na tyto otázky:

- Namísto všech možných „občanských práv a svobod“ potřebuje naše země jedno jediné – zákon a pořádek.
- Poslušnost a úcta k autoritě jsou těmi nejdůležitějšími hodnotami, kterým by se děti měly učit.

- Naše země potřebuje silnou vládu, která zjedná pořádek a navede nás na správnou cestu.

V *Grafu 10* jsou uvedeny rozdíly v průměrných hodnotách postojů k demokracii na různých typech škol. Svislá osa procházející bodem nula představuje průměrnou hodnotu odpovědí. Ukazuje se, že u všech ukazatelů existuje značný rozdíl mezi gymnazisty a žáky SOŠ a SOU. **Gymnazisté vykazují vyšší podporu demokratických hodnot a na jejich školách je ve větší míře přítomno otevřené klima diskuse.** Žáci středních odborných škol a učilišť se odlišují především v postojích k právům a menšin a autoritářství. **S pozitivnějším postojem k právům menšin a nižším příklonem k autoritářství se setkáváme na SOU.** Klima otevřené třídní diskuse pozorujeme naopak ve vyšší míře na odborných učilištích než na středních odborných školách. Význam klimatu otevřené diskuse, tedy jeho souvislost s politickými postoji testujeme v analýze na další straně.

Graf 10 Průměrné hodnoty podpory demokratických hodnot dle navštěvované školy



n = 1162. Poznámky: Proměnné byly kvůli srovnatelnosti standardizovány (všechny mají aritmetický průměr 0 a směrodatnou odchylku 1). Svislá osa představuje průměrné hodnoty postojů střed oškoláků. Sloupce směřující od svislé osy vpravo značí nadprůměrné hodnoty postojů pro danou skupinu a sloupce směřující vlevo hodnoty podprůměrné.

V dalším kroku se zaměříme na to, zda politická diskuse vede mezi žáky k větší míře přijetí demokratických hodnot. Prvním důležitým sledovaným indikátorem je frekvence třídní diskuse. Vyučujících ZSV jsem se ptali, zda v uplynulém roce v dané třídě probírali téma demokracie a jak funguje. V 6 školách (9 %) nebyla demokracie probírána vůbec, na 13 (18 %) spíše okrajově, na 39 (55 %) poměrně dost a na 9 školách (13 %) velmi podrobně. Čtyři vyučující na tuto otázku odmítli odpovědět. **Kromě výkladu se o demokracii a jejím fungování debatovalo na 45 školách (63 %). Na 18 školách (25 %) neměli žáci možnost o demokracii diskutovat a 8 vyučujících odmítlo na tuto otázku odpovídat.**

Očekávání, že demokratičtější postoje budou souviset s častějším výskytem diskuzí o politice ve třídě, se nepotvrdilo. Tento vztah byl u všech měřených indikátorů statisticky nevýznamný. Druhým sledovaným indikátorem třídních diskuzí o politice bylo téma těchto diskuzí. Konkrétně jsme se ptali, zda třída v současném školním roce diskutovala o demokracii. **Positivní souvislost mezi uskutečněnou diskuzí na téma demokracie a indikátory demokratických postojů se projevila v případě obecné podpory demokracie a podpory svobody slova. U autoritářství a ochrany menšin nepozorujeme žádný efekt.** Třetím indikátorem třídních diskuzí je míra otevřenosti třídní diskuze, tedy do jaké míry jsou žáci vybízeni k projevení jejich názoru a je jim umožněno se vyjádřit. **Otevřené klima třídní diskuze pozitivně souvisí s obecnou podporou demokracie, ochranou menšin a svobodou slova. Souvislost mezi otevřeným třídním klimatem a (ne)podporou autoritářských hodnot se nepotvrdila.**

V případě obecné podpory demokracie se rovněž ukázalo, že je zde statisticky významný pozitivní vliv toho, že učitel ZSV považuje demokracii za nejlepší možný režim, který zná. U konkrétních principů demokracie se tento efekt neukázal jako statisticky významný.

Kromě školy figurují v regresních modelech i proměnné zachycující rodinné prostředí. Ukazuje se, že diskuze o politice v domácnosti má vliv jak na obecnou podporu demokracie, tak i na její konkrétní principy, jako je ochrana menšin, svoboda slova nebo (ne)tendence k autoritářství. Záleží ale na tom v jak vzdělané rodině diskuze o politice probíhá. Ačkoli je tento efekt poměrně slabý, tak **ve všech čtyřech zkoumaných případech se ukazuje, že četnost diskuze o politice ve vzdělanějších rodinách vede k větší podpoře demokratických hodnot, než je tomu u žáků diskutujících doma o politice s méně vzdělanými rodiči.**

Tabulka 5 Výsledky regresních analýz (podpora demokratických hodnot)

	DEMOKRACIE	AUTORITÁŘSTVÍ	MENŠINY	SVOBODA SLOVA
Vzdělání rodičů - výuční list	-0,40 *	-0,09	-0,51 *	-0,01
Druh navštěvované školy - SOŠ	-1,05	0,38 ***	-0,04	-0,08
Druh navštěvované školy - SOU	-0,04	0,46 ***	-0,15	-0,03
Diskuze o politice ve škole	0,03	-0,00	0,07	-0,03
Otevřené klima třídy	0,34 ***	0,22	0,42 ***	0,27 *
Učitel považuje demokracii za nejlepší možný režim	0,16 *	-0,06	0,06	0,05
Proběhla debata o demokracii	0,11 *	0,00	0,03	0,18 *
Politická znalost	0,24 **	0,14	0,16 *	0,14
Vzdělání rodičů * Diskuze o politice s rodiči	0,12 *	-0,08 *	0,10 *	0,08 *
Konstanta	2,65 ***	-0,16	-0,01	-0,16
n	1,007	965	965	965
R ²	0,11	0,08	0,07	0,07

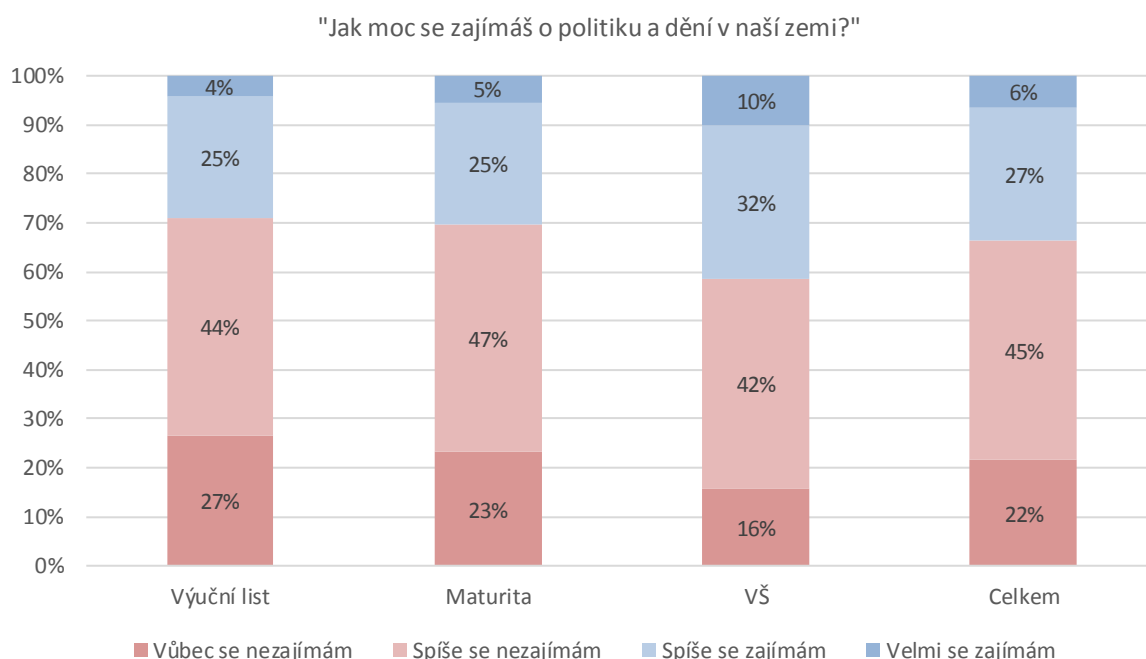
*** p<0.001, ** p<0.01, * p<0.05. Poznámka: Proměnná „diskuze o politice s rodiči“ byla v modelu i samostatně, ale z důvodu jednodušší prezentace není v Tabulce 5 uvedena. Hodnoty ICC byly u všech modelů nižší než 0,5 a nebylo tak třeba přistupovat k víceúrovňovým modelům.

2 Zájem o politiku a politická informovanost

2.1 Zájem o politiku a veřejné dění

Třetina středoškoláků (33 %) se velmi nebo spíše zajímá o politiku. Dalších 45 % se o politiku spíše nezajímá a více jak pětina (22 %) mladých lidí se vyjádřila, že je politika nezajímá vůbec. I zde nalezneme rozdíly v deklarovaném zájmu o politiku dle toho, s jak vzdělanými rodiči žáci žijí. **Zatímco mezi žáky s vysokoškolsky vzdělanými rodiči se o politiku zajímá 42 %, ve skupině žáků rodičů s maturitou nebo výučním listem je to necelá třetina (30 %).** Celková struktura zájmu o politiku prvních dvou skupin (výuční list a maturita) je podobná, ale zároveň se liší od struktury žáků vysokoškolsky vzdělaných rodičů.

Graf 11 Zájem o politiku dle vzdělání rodičů

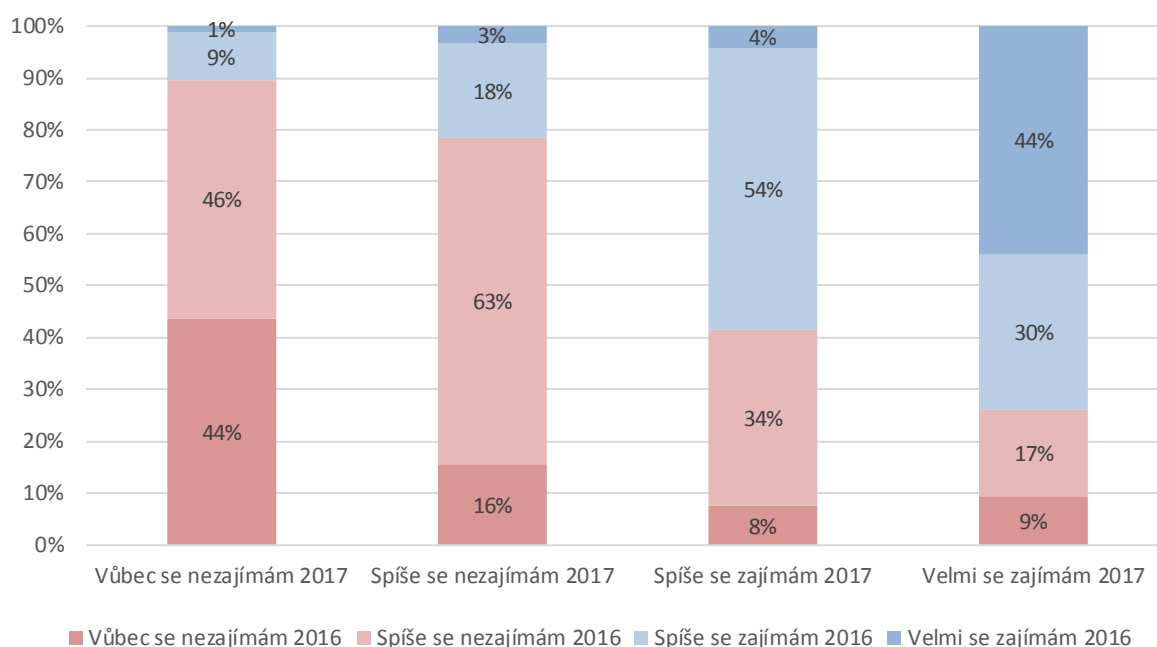


n = 1345

Zájem o politiku jsme mezi středoškoláky zjišťovali i v roce 2016. Díky tomu máme možnost pozorovat meziroční změnu v deklarovaném zájmu o politiku. V roce 2016 se o politiku zajímalo 31 % středoškoláků. Tento mírný nárůst (o 2 procentní body) se však pochybuje v rámci statistické chyby a lze proto uzavřít, že zájem mladých o politiku je mezi danými lety na srovnatelné úrovni.

Část respondentů z roku 2017 se šetření zúčastnila také v předchozím roce a nemusíme se proto omezovat jen na srovnání míry zájmu v rámci celého vzorku, ale jsme schopni také popsat změny, kterými prošel zájem o politiku jednotlivců. Toto srovnání je prezentováno v *Grafu 12*. Třebaže je míra zájmu ve skupině středoškoláků jako celku poměrně konstantní, u nezanedbatelné části jednotlivců dochází meziročně ke změnám. Desetina (10 %) středoškoláků, kteří se o politiku v roce 2017 vůbec nezajímají, se v roce 2016 o politiku velmi nebo spíše zajímala. Naopak čtvrtina (26 %) těch, kteří se letos velmi zajímají, se v minulém roce vůbec nebo spíše nezajímala.

Graf 12 Zájem o politiku v roce 2016 dle zájmu o politiku v roce 2017



n = 897

Pro vytvoření přesnější představy o stabilitě zájmu o politiku byly čtyři kategorie odpovědí na tuto otázku (od „vůbec se nezajímá“ po „velmi se zajímá“) převedeny jen na dvě skupiny, zájem a nezájem (Tabulka 6). Ze srovnání těchto sloučených odpovědí napříč časem vyplývá, že **tři čtvrtiny (75 %) středoškoláků jsou ve svém zájmu či nezájmu o politiku meziročně stabilní**, tedy v obou letech se buď o politiku zajímali, nebo se ani jeden rok nezajímali. Naopak zbývající čtvrtina (25 %) svou odpověď meziročně změnila ze zájmu na nezájem (12 %) nebo naopak z nezájmu na zájem (13 %).

Tabulka 6 Zájem o politiku v roce 2017 a 2016

Nezajímá se o politiku v ani v roce 2016 ani 2017.	54%
Nezajímá se o politiku v roce 2016, ale v roce 2017 ano.	13%
Zajímá se o politiku v roce 2016, ale v roce 2017 už ne.	12%
Zajímá se o politiku v roce 2016 i 2017.	21%

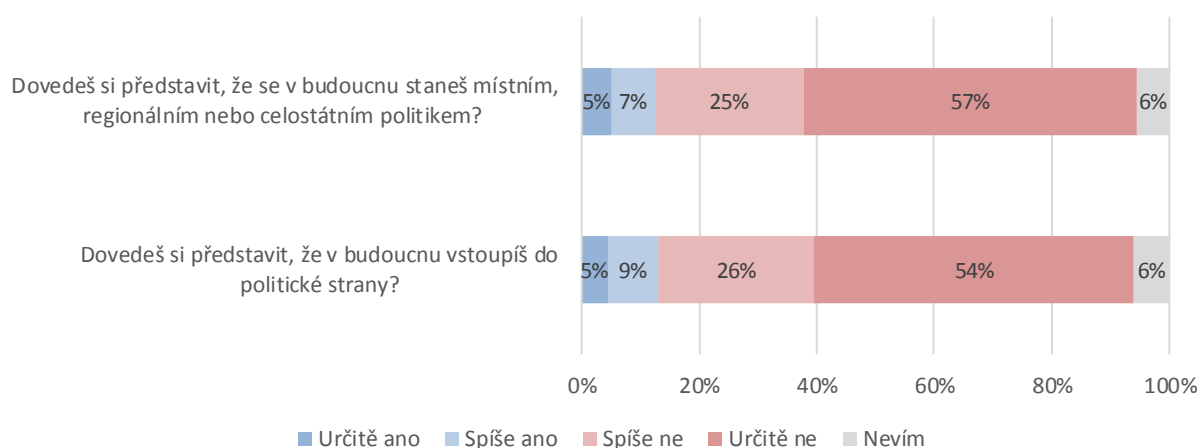
n = 897

Jedním z největších projevů zájmu o politiku je aktivní účast v politice. Občané mohou vstupovat do politických stran a kandidovat ve volbách. Ačkoli jsou středoškoláci ve věku, kdy se věnují především přípravě na budoucí povolání, a část z nich dokonce ještě nedosáhla legálního věku pro vstup do politické strany nebo kandidaturu ve volbách, je možné jejich zájem o politiku odvozovat z toho, zda si vůbec umí představit, že se jednou stanou politiky nebo budou kandidovat.

Je pochopitelné, že vstup do politiky nemůže být ambicí většiny lidí. Přesto je zajímavé se podívat na to, kolik mladých lidí si umí alespoň představit, že by do politické strany vstoupili nebo se v budoucnu stali politiky. V obou případech nemá 6 % středoškoláků jasno v tom, zda si takovou formu angažovanosti dovedou představit. **Zásadní odmítnutí politické kariéry vyjádřilo přibližně 6 z 10 středoškoláků. Přibližně 12–14 % žáků připouští možnost, že by v budoucnu vstoupili do politické**

strany nebo kandidovali. Oproti respondentům, kteří považují za nepravděpodobné, že by v budoucnu vstoupili do politické strany nebo se stali politiky, tito žáci projevují nadprůměrný zájem o politiku – 51 % z těch co se velmi zajímá o politiku připouští budoucí vstup do strany nebo kandidaturu, u těch, kteří uvedli, že se o politiku vůbec nezajímají nad tím uvažuje pouze 6 % středoškoláků. Pochází častěji z rodin vysokoškoláků (19 % vs. 14 %) a nalezneme jich více mezi chlapci (21 %) než mezi dívkami (9 %). Mezi středoškoláky, kteří jsou přesvědčeni, že je demokracie nejlepší možný systém připouští budoucí vstup do politické strany nebo politickou kariéru 13 % respondentů. Z těch, kteří se vyjádřili, že za některých okolností může být autoritativní režim, diktatura, lepší než demokracie, se chce politicky angažovat 26 % středoškoláků. Ve skupině respondentů, kteří tvrdí, že pro lidi jako jsou oni jsou všechny režimy srovnatelné, se vyskytuje 10 % těch, kteří uvedli, že si umí představit, že by se v budoucnu zapojili do politiky jako členové strany nebo politici.

Graf 13 Představa o budoucí politické angažovanosti



n = 1350

V *Tabulce 7* je prezentována stabilita postoje k budoucí aktivní účasti v politice. Podobně jako u obecného zájmu o politiku se i zde ukazuje, že přibližně tři čtvrtiny (76 %) středoškoláků mají o budoucí aktivní účasti v politice meziročně stabilní představu. Přibližně 6 % středoškoláků si dovede představit, že se v budoucnu stane politiky a tento názor je u nich mezi roky 2016 a 2017 konzistentní.

Tabulka 7 Politické ambice v roce 2017 a 2016

Nedovede si představit, že se stane politikem v roce 2016 ani 2017.	70%
Nedovede si představit, že se stane politikem v roce 2016, ale v roce 2017 ano.	6%
Dovede si představit, že se stane politikem v roce 2016, ale v roce 2017 už ne.	6%
Dovede si představit, že se stane politikem v roce 2016 i 2017.	6%

n = 897. Poznámka: dopočet do 100 % tvoří odpovědi „nevím“.

2.2 Zdroje informací o politice

Jedním z projevů zájmu o politiku je sledování politických pořadů, zpravodajství, čtení názorů nebo informačních článků v tisku nebo na internetu. V této části se krátce podíváme na to, které zdroje

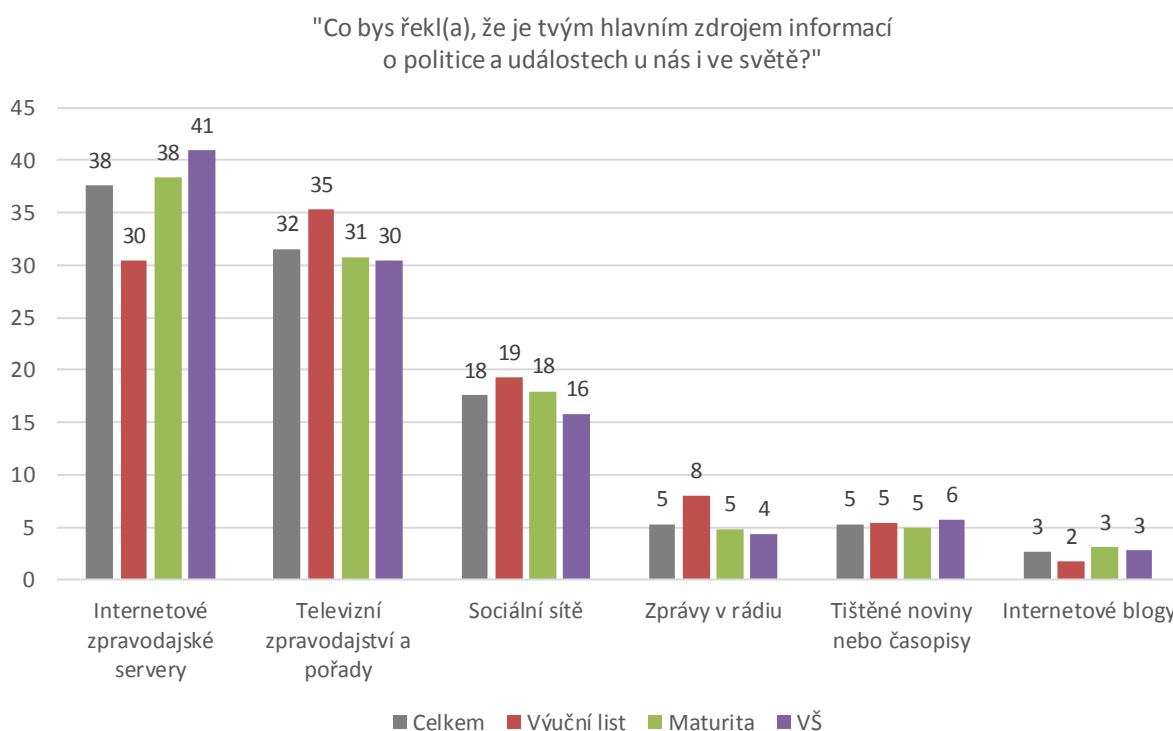
informací o politice mladí lidé nejčastěji používají a které konkrétní zpravodajské servery považují za nejdůvěryhodnější.

Jako svůj hlavní zdroj informací o politice a událostech u nás i ve světě označují čeští středoškoláci nejčastěji internetové zpravodajské servery (38 %). To je například posun oproti předešlým létům, kdy nejběžnějším zdrojem informací o aktuálním dění byla televize (např. Šimková 2011: 11). **Televize se v letošním průzkumu ukázala být s 32 % druhým nejdůležitějším zdrojem informací.** Následovaly sociální sítě (5 %), tištěné noviny nebo časopisy (5 %) a internetové blogy (3 %). Je třeba upozornit na to, že prezentovaná data jsou odpověďmi na otázku „Co bys řekl(a), že je tvým hlavním zdrojem informací o politice a událostech u nás i ve světě?“. To, co žáci považují za hlavní zdroj, nemusí být ale vždy jednoduše rozlišitelné. Například sdílení zpráv internetových zpravodajských serverů na sociálních sítích se do velké míry prolínají.

V *Grafu 14* je rozlišeno vnímání hlavního zdroje informací dle vzdělání rodičů. **Zatímco pro děti vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných rodičů jsou hlavním zdrojem informací častěji internetové servery (41 %) než televize (30 %), středoškoláci žijící s méně vzdělanými rodiči naopak čerpají informace o politice více z televize (za hlavní zdroj ji považuje 35 %) než z internetu (30 %).**

Ačkoli je už delší dobu zřejmé, že tištěná média jsou na ústupu, ukazuje se, že ve využívání tištěných novin nebo časopisů jakožto hlavního zdroje informací o politice nebo společenském dění neexistují rozdíly napříč vzdělanostními skupinami (ve všech cca 5 %).

Graf 14 Hlavní zdroje informací o politice



n = 1238

Vzhledem k tomu, že zpravodajské internetové servery patří mezi nejčastěji uváděný hlavní zdroj informací o politice a dění u nás i ve světě, podívali jsme se na to, do jaké míry středoškoláci důvěřují konkrétním zpravodajským webům (*Graf 15*). Žákům byl předložen seznam 8 nejčtenějších zpravodajských serverů na českém internetu a k tomu 4 servery, které šíří nepravdivé informace neboli

fake-news (Gregor, Vejvodová 2016). Respondenti se měli vyjádřit, do jaké míry důvěřují informacím, které jednotlivé servery podávají. Jedním z omezení této analýzy je způsob získávání informací od respondentů, u kterého není možné vyloučit, že středoškoláci vyjadřují důvěru i ke zpravodajským webům, které nenavštěvují.

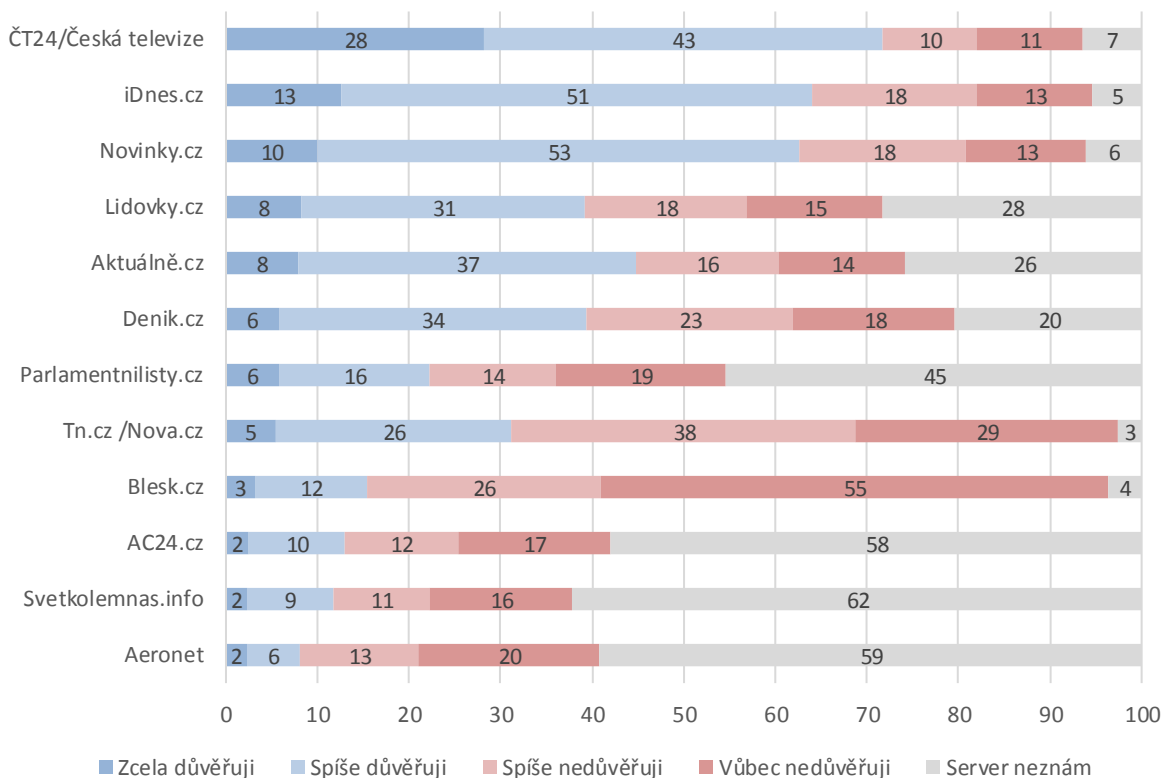
Web české televize je nejdůvěryhodnějším zpravodajským serverem mezi středoškoláky. Informacím z tohoto zpravodajského serveru zcela nebo spíše důvěřují téměř tři čtvrtiny (71 %) mladých lidí. Důvěru bezmála dvou třetin středoškoláků mají servery iDnes.cz (64 %) a Novinky.cz (63 %). Kromě nadpoloviční důvěry v jejich obsah tyto tři jmenované servery rovněž spojuje jejich vysoká známost, protože pouze 5–7 % mladých lidí se vyjádřilo, že tyto servery nezná. Vysokou známostí se vyznačují rovněž zpravodajské servery Tn.cz/Nova.cz a Blesk.cz, avšak na rozdíl od prvních jmenovaných důvěřuje jejich obsahu výrazně nižší podíl středoškoláků (Blesk.cz 15 %; Tn.cz/Nova.cz 31 %).

Společným rysem fake-news serverů je jejich nízká známost mezi středoškoláky (Parlamentnilisty.cz (45 %), AC24.cz (58 %), Svetkolemnas.info (62 %), Aeronet (59 %)). Podíl respondentů, kteří vyjádřili nedůvěru ve zprávy na fake-news serverech, je podobný jako u ostatních zpravodajských webů s výjimkou Blesk.cz a Tn.cz, a pohybuje se mezi 27 % a 33 %. Nižší než u ostatních zpravodajských webů je důvěra ve fake-news servery, která se pohybuje mezi 8 % (Aeronet) a 22 % (Parlamentnilisty.cz).

Informace a zprávy se k žákům dostávají i prostřednictvím sdílení odkazů nebo příspěvků na sociálních sítích. Ačkoli nedůvěra nebo neznalost jednotlivých fake-news serverů je poměrně vysoká, není možné jednoznačně vyvodit, že žáci s jejich informacemi nepřicházejí do styku a nevěří jim. Aby tomu tak bylo, museli bychom předpokládat, že žáci vždy kontrolují zdroje informací. Provedený průzkum však toto nezjišťoval a lze si také obtížně představit, že by dotazníkové šetření vůbec mohlo takový údaj spolehlivě zachytit. Věříme, že se na toto téma zaměří odborné studie v budoucnu, které pravděpodobně využijí experimentálního designu.

Graf 15 Důvěra ve zpravodajské servery

"Ne všechny zpravodajské servery podávají nezkrácené a úplné informace. U některých panuje podezření, že občas zveřejňují zkrácené nebo dokonce manipulativní informace. Níže jsou uvedeny jedny z nejčtenějších zpravodajských serverů v ČR. Uveď do jaké míry"



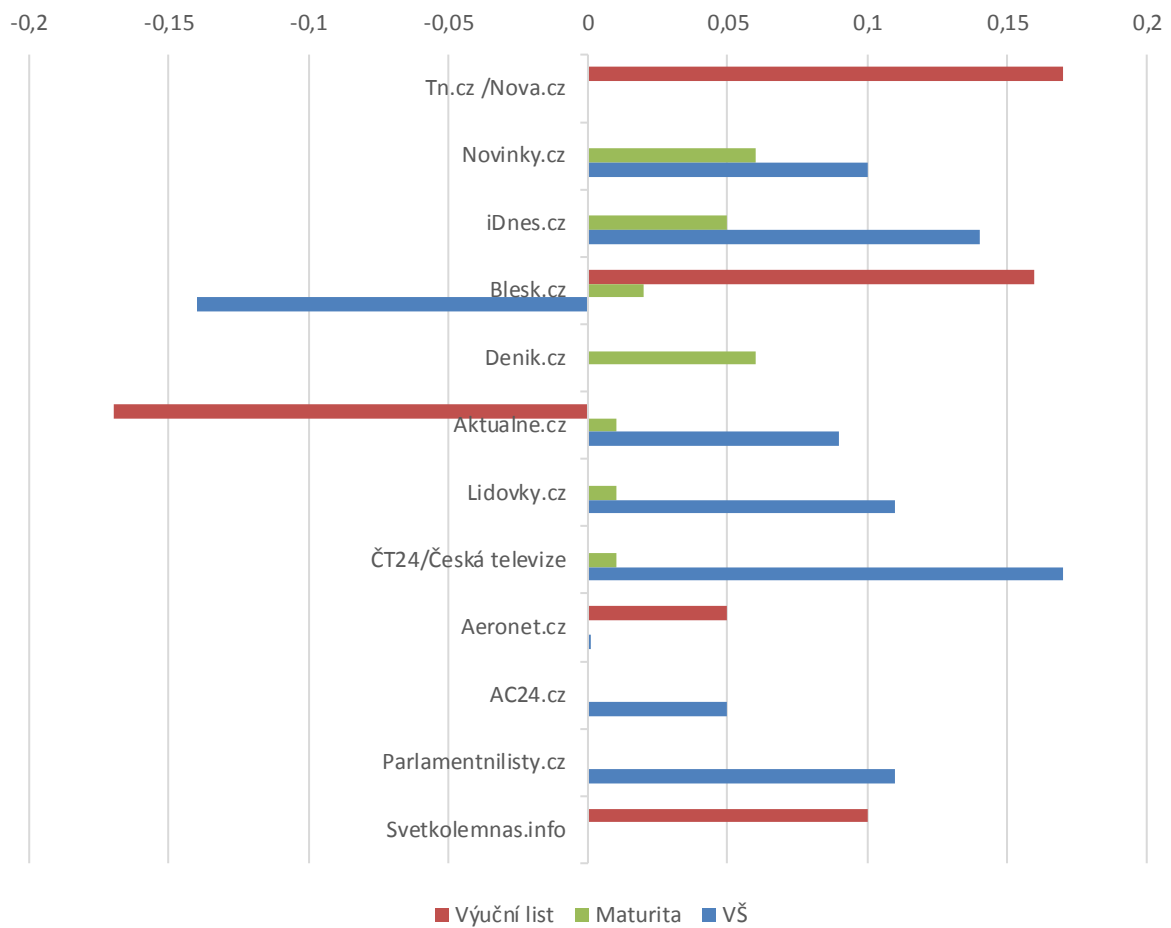
n = 1242

V Grafu 16 jsou prezentovány průměrné hodnoty důvěry v jednotlivé zpravodajské servery. Z důvodu problematickejší práce s odpovědí „nevím“ byly odpovědi na důvěru ve zpravodajské weby přepočítány na hodnotu 1 v případě, kdy respondent odpověděl, že webu spíše nebo rozhodně důvěřuje, a 0, pokud respondent serveru nedůvěřuje nebo ho nezná.

Průměrnou důvěru ve zpravodajské servery jsme třídili i dle rodinného zázemí žáků. Ukazuje se, že existují statisticky průkazné rozdíly v důvěře v různé zpravodajské servery dle vzdělání rodičů. **Žáci žijící v rodinách s učňovským vzděláním vyjadřovali vyšší důvěru v Tn.cz/Nova.cz, Blesk.cz, Aeronet.cz a Svetkolemnas.info. Naopak mají podprůměrnou důvěru v informace ze serveru Aktuálně.cz.**

Jak naznačovaly už údaje o hlavních zdrojích informací o politice (Graf 14), mají **středoškoláci pocházející z vysokoškolsky vzdělaných rodin větší důvěru v informace pocházející z internetových zpravodajských serverů než jejich spolužáci z méně vzdělaných rodin.** Nadprůměrně označovali za důvěryhodné Novinky.cz, iDnes.cz, Aktuálně.cz, Lidovky.cz, ČT24, AC24.cz a Parlamentnilisty.cz. Podprůměrnou důvěru vyjadřovali naopak webu Blesk.cz.

Graf 16 Důvěra ve zpravodajské servery dle vzdělání rodičů



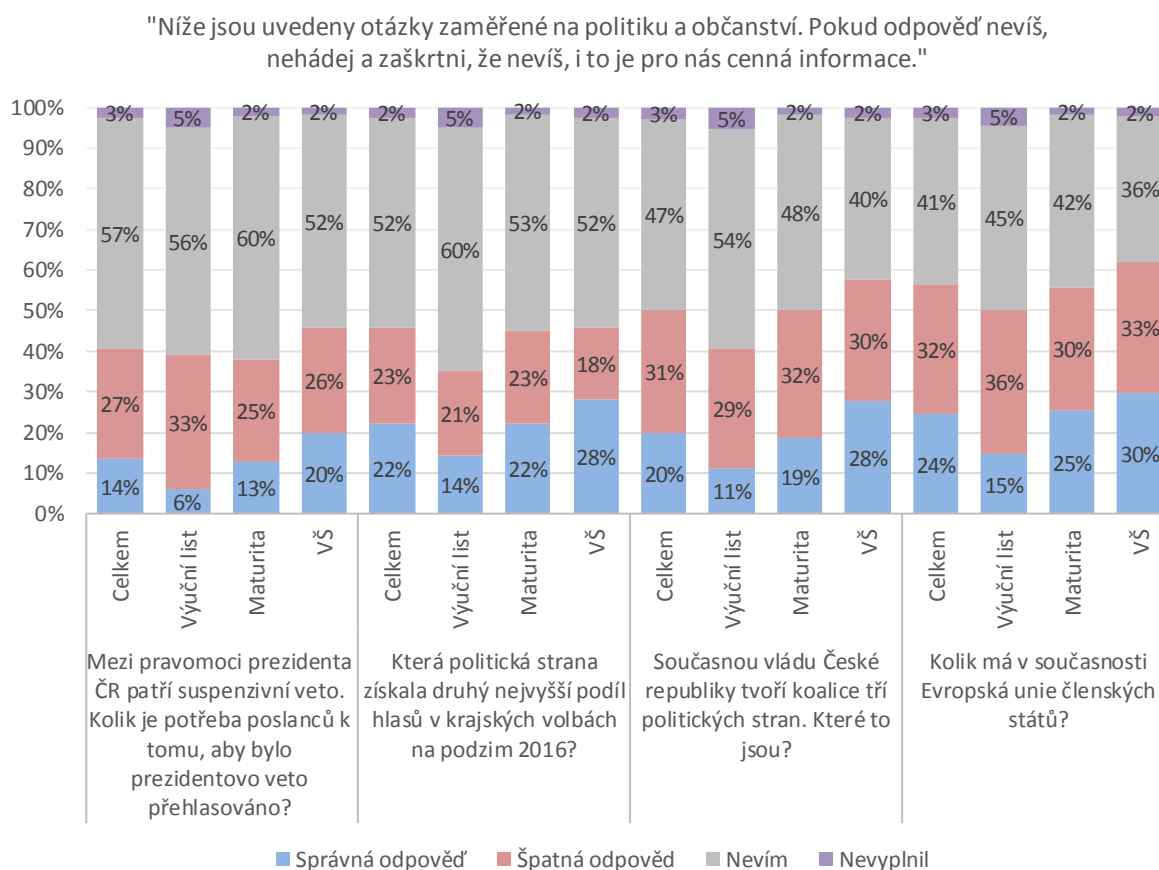
n = 1242. Poznámky: Proměnné byly kvůli srovnatelnosti standardizovány, aby vždy měly průměr 0 a standardní chybu 1. Svislá osa představuje průměrné hodnoty postojů středoškoláků. Sloupce směřující od svislé osy vpravo značí nadprůměrné hodnoty postojů pro danou skupinu a sloupce směřující vlevo hodnoty podprůměrné.

2.3 Politická informovanost

Politická informovanost nebo také politická znalost je jednou z důležitých občanských kompetencí. Odborné studie ukazují, že s rostoucí politickou znalostí se zvyšuje pravděpodobnost politické participace a informované volby (Grönlund, Milner 2006). Politicky informovanější občané jsou rovněž méně náchylní k manipulacím ze strany médií (Miller, Krosnick 2000) a více podporují demokratické principy (Nie et al. 1996). Ačkoli není politická znalost hlavním předmětem této zprávy, slouží ve vybraných analýzách k vysvětlování politických postojů.

V roce 2017 jsme žákům položili čtyři otázky týkající se faktických znalostí o politice. Na výběr měli vždy čtyři připravené varianty odpovědí, z nichž pouze jedna byla správná, a možnost „nevím“. Otázky byly zvoleny tak, aby pokrývaly poznatky vyučované na školách (suspensivní veto, počet členských států EU) i fakta spojená se současným politickým děním, s nimiž se mohou žáci seznámit ve škole, doma i z médií (výsledky krajských voleb, složení vlády ČR).

Graf 17 Politická znalost⁹ dle vzdělání rodičů



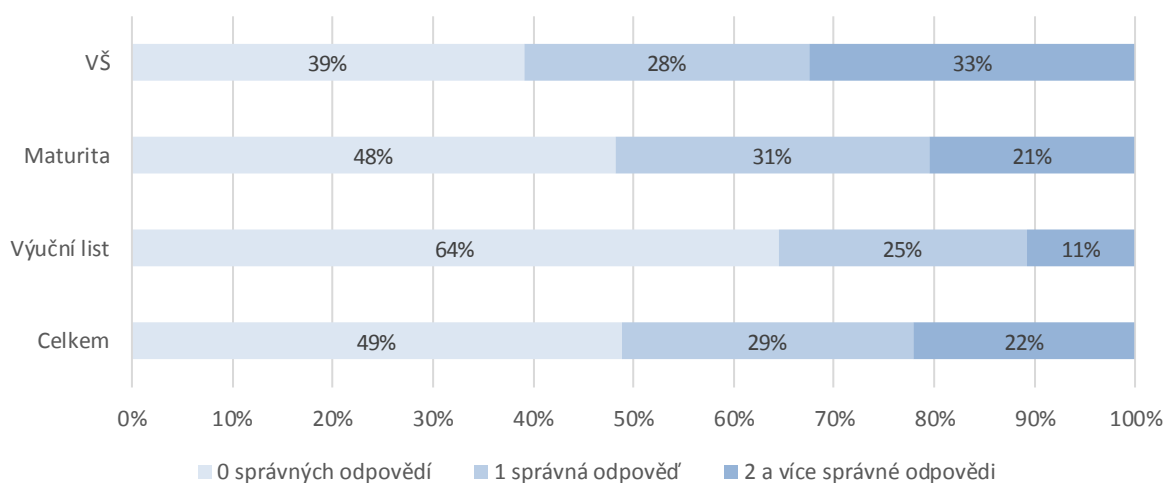
n = 1310.

⁹ Možnosti odpovědí na otázky: 1. *Suspensivní veto*: A) Nadpoloviční většina všech poslanců, B) Nadpoloviční většina všech přítomných poslanců, C) Nadpoloviční většina všech poslanců a senátorů, D) Nadpoloviční většina všech přítomných poslanců a senátorů. 2. *Strana s druhým nejvyšším podílem hlasů v krajských volbách 2016*: A) ANO, B) KDU-ČSL, C) TOP 09, D) ČSSD. 3. *Složení současné vládní koalice*: A) ANO, ČSSD, ODS, B) ČSSD, ODS, TOP 09, C) ČSSD, ANO, KDU-ČSL, D) ANO, KDU-ČSL, TOP 09. 4. *Současný počet členských států EU*: A) 25, B) 26, C) 27, D) 28.

Podíl správných odpovědí nepřesáhl u žádné otázky 25 %, tedy správnou odpověď vždy vybrala maximálně čtvrtina dotazovaných. Obtížnost otázek dokládá i vysoký podíl odpovědí „nevím“, který se pohyboval v rozmezí 41 a 57 %. Nejvíce správných odpovědí (24 %) bylo zaznamenáno u otázky na počet členských států EU. Naopak otázka na možnost přehlasování prezidentského suspenzivního veta se ukázala jako nejobtížnější. Správnou odpověď u ní zvolilo pouze 14 % středoškoláků. **Ani jednu správnou odpověď nevěděla polovina žáků (49 %). Jednu správnou odpověď uvedli přibližně 3 z 10 (29 %) a více jak dvě správné odpovědi uvedlo 22 % dotázaných středoškoláků.**

V Grafu 18 jsou znázorněny odpovědi žáků na znalostní otázky dle nejvyššího dosaženého vzdělání jejich rodičů. Výsledek ve znalostních otázkách je zde rozlišen do tří kategorií: 1) ani jedna správná odpověď, 2) jedna správná odpověď, 3) dvě až čtyři správné odpovědi. **Dle očekávání si děti vysokoškolsky vzdělaných rodičů vedly nejlépe jak v celkovém počtu správných odpovědí, tak dosáhly největší úspěšnosti i u všech jednotlivých otázek.** Dvě a více správné odpovědi zvolila třetina (33 %) dětí vysokoškolsky vzdělaných rodičů, ale pouze desetina (11 %) těch, kteří žijí s vyučenými rodiči. Tito středoškoláci také oproti dětem vzdělanějších rodičů častěji neuvedli ani jednu správnou odpověď (64 %).

Graf 18 Celková politická znalost dle vzdělání rodičů



n = 1310.

3 Ochota účastnit se voleb

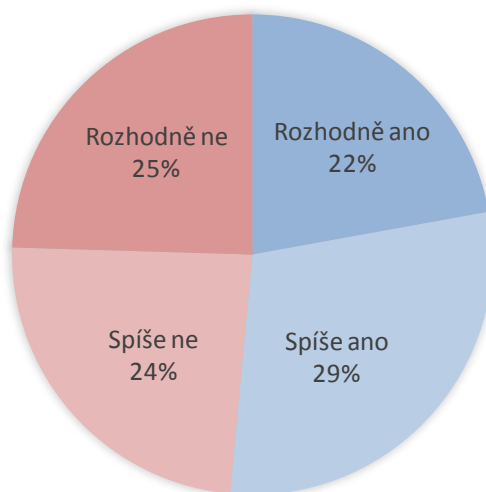
3.1 Současný postoj k volební účasti

Přibližně 80 % respondentů dosáhlo v roce 2017 plnoletosti nebo vyššího věku. Velké většiny dotazovaných žáků se tak týkal jeden z nejběžnějších způsobů politické participace, jímž je účast ve volbách. V této části se nejprve zaměříme na postoj k volební účasti, který jak víme, úzce souvisí s reálným volebním chováním. Následně se zaměříme na krajské volby, které se konaly na podzim roku 2016 a jichž se mohla poměrně velká část (46 %) dotazovaných středoškoláků již účastnit.

Otázka na postoj k volební účasti zněla následovně: „Kdybys měl(a) volební právo a zítra se konaly volby do Poslanecké sněmovny, šel/šla bys k volbám?“ **Deklarovaná volební účast středoškoláků zjištěná touto otázkou dosahuje 51 %**, tedy o 15 procentních bodů méně, než činila celková volební účast ve volbách do PSPČR v roce 2017.

Graf 19 Deklarovaná volební účast 2017

"Kdybys měl(a) volební právo a zítra se konaly volby do Poslanecké sněmovny, šel/šla bys k volbám? Kdybys měl(a) volební právo a zítra se konaly volby do Poslanecké sněmovny, šel/šla bys k volbám?"



n = 1345

V *Tabulce 8* jsou zaznamenány hodnoty postojů k volební účasti dle pohlaví, vzdělání rodičů a politické znalosti. Nejvyšší hypotetickou volební účast vykazují žáci z vysokoškolsky vzdělaných rodin a středoškoláci s vysokou politickou znalostí. Na rozdíl od výsledků průzkumu v roce 2016 ale nepozorujeme rozdíly mezi chlapci a dívkami. Pokud by k hypotetickým volbám dorazili ti, kteří mají rozhodně nebo spíše v úmyslu jít volit, **volební účast dětí vyučených rodičů by dosáhla 40 %, u dětí z rodin, kde má aspoň jeden z rodičů maturitu, by činila 47 % a mezi dětmi vysokoškoláků by dosáhla 67 %.**

Tabulka 8 Deklarovaná volební účast dle pohlaví, vzdělání rodičů a politické znalosti (sloupcová procenta)

„Kdybys měl(a) volební právo a zítra se konaly volby do Poslanecké sněmovny, šel/šla bys k volbám?“	Celkem	Chlapci	Dívky	Výuční list	Maturita	VŠ	Nízká pol. znalost	Střední pol. znalost	Vysoká pol. znalost
Rozhodně ne	25 %	23 %	26 %	33 %	28 %	13 %	31 %	25 %	14 %
Spíše ne	24 %	25 %	23 %	27 %	25 %	20 %	29 %	25 %	15 %
Spíše ano	29 %	28 %	31 %	27 %	28 %	33 %	26 %	31 %	33 %
Rozhodně ano	22 %	24 %	20 %	13 %	19 %	34 %	14 %	19 %	38 %

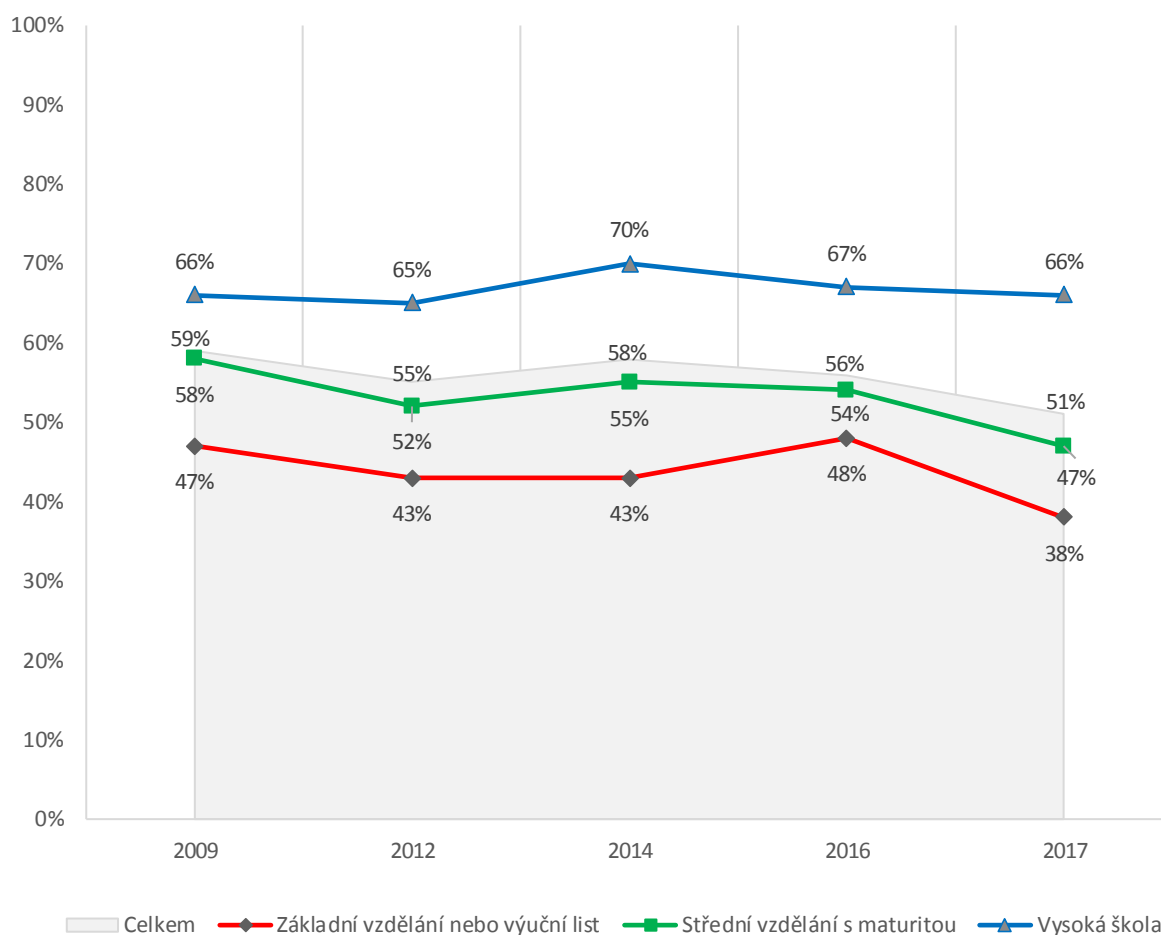
n = 1345

3.2 Postoj k volební účasti v čase

Často sledovaným a diskutovaným ukazatelem je vývoj volební účasti v čase. V případě středoškoláků, kteří se voleb mnohdy účastnit ještě nemohou, ale takové statistiky téměř neexistují. Pro tuto část analýzy bylo proto zkombinováno pět různých datových zdrojů, které umožňují získat informaci o potenciální volební účasti žáků ve věku 15–17 let (*Graf 20*). Věkové rozmezí bylo určeno tak, aby žáci ještě neměli volební právo a tím ani zkušenost s reálnou volební účastí a zároveň aby vybraná věková skupina byla zahrnuta ve všech vybraných datových souborech.

Graf 20 přináší dva hlavní poznatky. Zaprvé postoj k volební účasti je mezi středoškoláky poměrně stabilní. **Pokud by se v čase dotazování konaly volby a žáci ve věku 15–17 let mohli volit, v letech 2009 až 2017 by se jich zamýšlelo zúčastnit mezi 51–59 %.** Pokles v posledním zkoumaném roce je dán především poklesem ochoty jít volit mezi žáky z rodin, kde rodiče dosáhli maximálně na výuční list. Druhým poznatkem je dlouhodobý rozdíl mezi žáky dle rodinného zázemí. **Ochota k volební účasti je u žáků z méně vzdělaných rodin dlouhodobě o více jak 20 procentních bodů nižší než u těch pocházejících z rodin vysokoškoláků.**

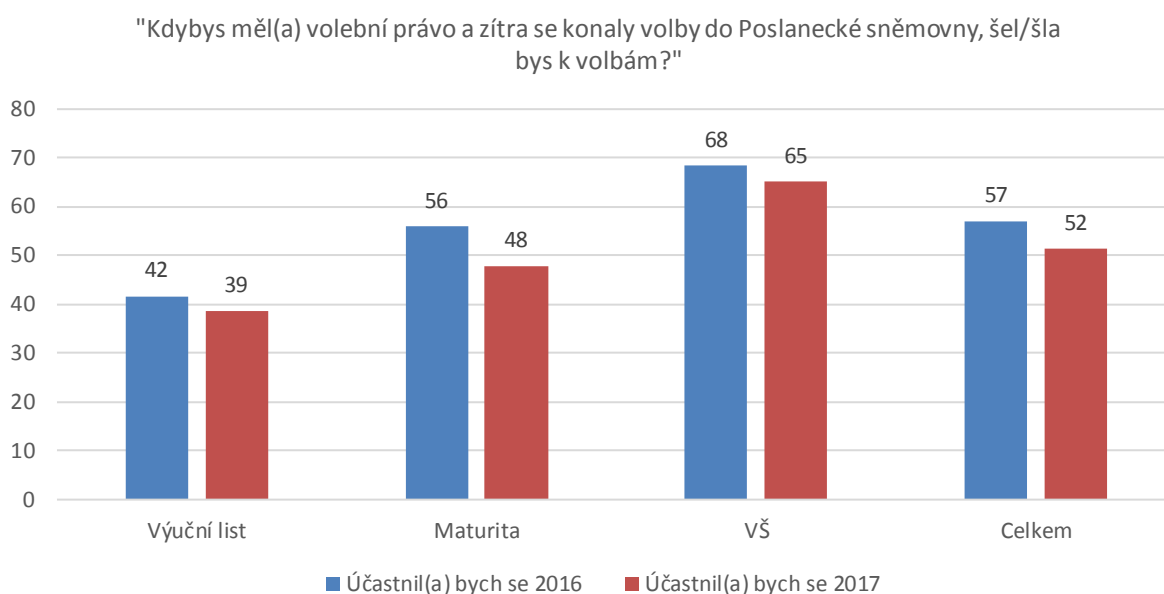
Graf 20 Postoj k volební účasti mladých lidí (15–17 let) dle vzdělání rodičů. Srovnání v čase



Zdroj: Jeden svět na školách 2009 (n = 447), 2012 (n = 671), 2014 (n = 683) a Průzkum středoškoláků 2016 (n = 698) a 2017 (n = 564).

Nyní se blíže zaměříme na meziroční srovnání všech mladých lidí, kteří byli v roce 2016 a 2017 dotazováni v průzkumu středoškoláků. Postoj k volební účasti se u nich lišil pouze mírně. **Zatímco v roce 2016 by spíše nebo rozhodně šlo volit 55 % středoškoláků, v roce 2017 by se jich účastnilo o 4 procentní body méně, tedy 51 %.** Vzhledem k tomu, že ochota volit meziročně mírně poklesla, pokusíme se určit skupiny, u nichž k poklesu došlo. V *Grafu 21* jsou vyneseny agregované odpovědi těch, jejichž odpovědi máme za oba roky. Ukazuje se, že ochota k volební účasti byla v roce 2016 vyšší u všech středoškoláků bez ohledu na jejich rodinné zázemí. Zatímco však u dětí vysokoškolsky vzdělaných rodičů i vyučených rodičů poklesla ochota k volební účasti o 3 procentní body, u dětí rodičů s maturitou došlo k propadu o 8 procentních bodů.

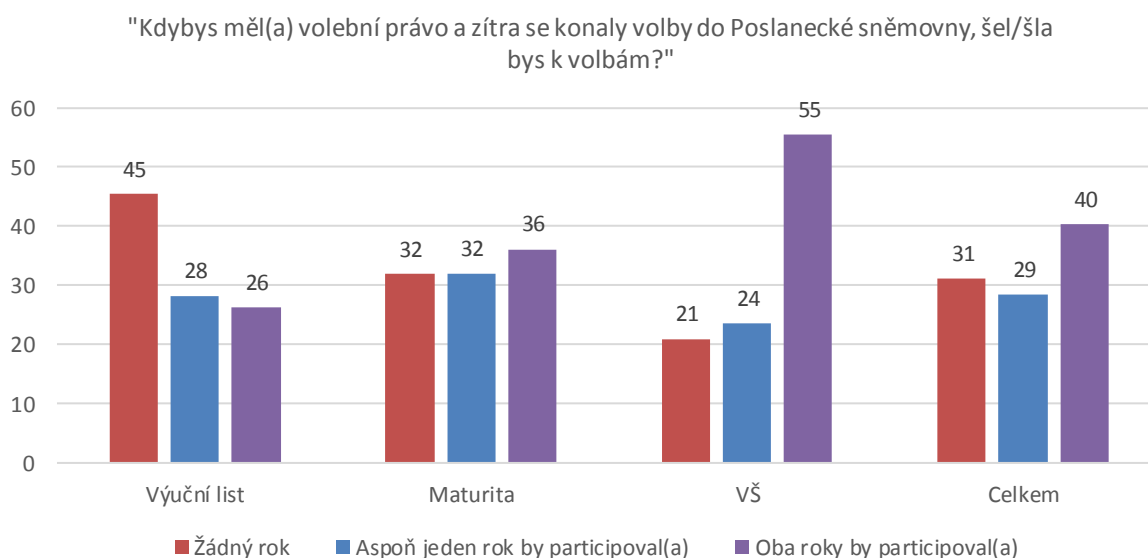
Graf 21 Postoj k volební účasti dle vzdělání rodičů. Srovnání v čase



n = 897

Abychom lépe porozuměli stabilitě postojů k volební účasti, srovnáme na závěr odpovědi jednotlivých respondentů v obou výzkumných letech. V *Grafu 22* jsou údaje opět zobrazeny dle rodinného zázemí žáka. **Meziročně stabilní postoj k volební účasti vyjádřilo 71 % středoškoláků. Téměř třetina (31 %) žáků oba roky uvedla, že by spíše nebo rozhodně volit nešla. Naopak 40 % žáků svou účast vyjádřila v obou letech jako spíše nebo rozhodně pravděpodobnou. Zbývajících 29 % respondentů jeden rok uvedlo záměr se voleb účastnit a jeden rok ji spíše nebo rozhodně vyloučilo.** Meziročně konstantní ochotu k volební účasti vyjádřila více jak polovina (55 %) žáků s vysokoškolsky vzdělanými rodiči. Naopak konzistentní přesvědčení o neúčasti ve volbách dalo najevo 45 % žáků z rodin, kde ani jeden z rodičů nemá aspoň maturitu.

Graf 22 Postoj k volební účasti dle vzdělání rodičů. Srovnání v čase



n = 897

3.3 Mnohorozměrná analýza postoje k volební účasti

V *Tabulce 9* je prezentován model logistické regrese, jenž testuje efekty vybraných individuálních, rodinných a školních charakteristik na pozitivní postoj středoškoláků k volební účasti. Obě posuzované individuální charakteristiky, politická znalost a frekvence sledování politiky v médiích, pozitivně souvisí s postojem k volební účasti. Ačkoli se v předchozích grafech a tabulkách ukazovalo vzdělání rodičů jakožto zásadní faktor postoje mládeže k volební účasti, jeho vliv při zohlednění dalších charakteristik mizí. **Je to dáno tím, že vzdělání rodičů úzce souvisí s jejich volební účastí a četností diskuze o politice s dětmi.** Podobnou situaci pozorujeme i v případě druhu školy. **Druh školy má minimální a zároveň statisticky nevýznamnou souvislost s postojem středoškoláků k volební účasti, protože jeho vliv je přebírán dalšími proměnnými, jako je například klima otevřené diskuze ve třídě, které má pozitivní vliv na postoj k volební účasti.**

Tabulka 9 Výsledky logistické regrese

	Postoj k volební účasti (poměry šancí)
Individuální proměnné	
Politická znalost	1,24 ***
Sledování politiky v médiích	1,30 ***
Rodinné prostředí	
Vzdělání rodičů	1,23
Diskuze o politice s rodiči	1,32 **
Volební účast rodičů v krajských volbách 2016	3,22 ***
Školní prostředí	
Druh školy	1,01
Diskuze o politice ve škole	1,13
Otevřené klima třídy	1,69 *
Diskuze o politice s kamarády mimo vyučování	1,47 ***
Konstanta	0,05
n	1230
Pseudo R ²	0,21

*** p<0.001, ** p<0.01, * p<0.05. Poznámka: Hodnota ICC byla u modelu nižší než 0,5 a nebylo tak třeba přistupovat k víceúrovňovému modelu.

Z výsledků regresní analýzy byly následně vypočteny pravděpodobnosti toho, že středoškolák bude ochotný jít v hypotetické situaci k volbám. Vypočtené pravděpodobnosti berou v úvahu i ostatní proměnné v modelu (jsou zafixovány na průměrné hodnotě). Pokud středoškolák žije v rodině, kde se alespoň jeden z rodičů účastnil krajských voleb v roce 2016, tak jeho pravděpodobnost pozitivního postoje k volební účasti dosahuje hodnoty 63 %, v opačném případě 38 %. Poměrně silnou asociaci má i klima otevřené třídní diskuze. **Ve třídách, kde diskuze o politice probíhají v maximálně uvolněné, otevřené a svobodné atmosféře, je pravděpodobnost pozitivního postoje k volební účasti 60 % a klesá k 40 % v prostředí, které je přesným opakem.**

Pro výpočet dvou hypotetických krajních variant využijeme výsledky regresního modelu, ve kterém necháme všechny proměnné s výjimkou volební účasti rodičů a klimatu otevřené diskuze na průměrných hodnotách. 1) První hypotetická varianta je, že středoškolák žije s rodiči, z nichž se žádný neúčastnil voleb, a navštěvuje školu, kde třídní diskuze probíhají ve velmi nesvobodném a uzavřeném stylu. U takového žáka je 27% pravděpodobnost pozitivního postoje k volební účasti. 2) Druhý krajní hypotetický scénář je opakem toho prvního – žák žije s rodiči, kteří se účastní voleb, a navštěvuje školu,

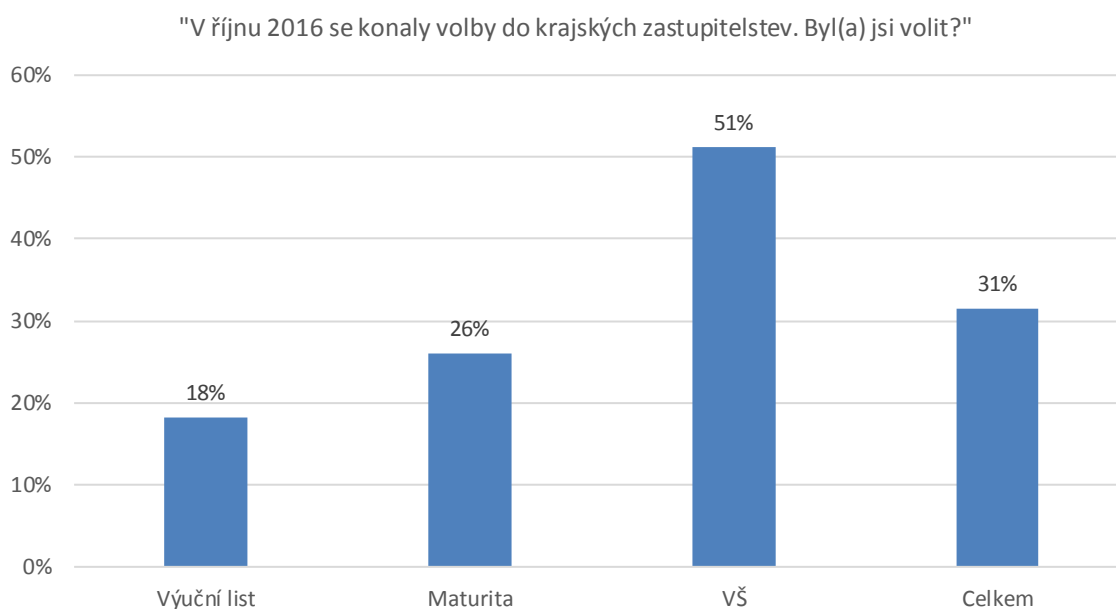
ve které diskuze o politice probíhají ve velmi otevřené a svobodné atmosféře. V takovém případě dosahuje vypočtená pravděpodobnost pozitivního postoje k volební účasti 72 %.

3.4 Volební účast v krajských volbách 2016

Ačkoli ochota jít k volbám úzce souvisí s volební účastí, je třeba mezi nimi rozlišovat. První vyjadřuje záměr jít v hypotetické situaci k volbám, druhé představuje reálné chování, do něž kromě záměru jít volit vstupuje i řada dalších faktorů. V této části zprávy se krátce zaměříme na reportovanou volební účast v krajských volbách 2016. Voleb se mohli účastnit jen ti středoškoláci, kteří nejpozději v druhý den voleb dosáhli plnoletosti. V našem datovém souboru se jedná o přibližně 600 respondentů.

Z téměř 600 respondentů třetina (31 %) uvedla, že se voleb do zastupitelstev krajů zúčastnila. **Podobně jako u postojů k volební účasti, pozorujeme i zde rozdíly dle rodinného zázemí. Voleb se účastnila polovina (51 %) těch, kteří žijí s vysokoškolsky vzdělanými rodiči, ale pouze každý pátý (18 %) z rodiny s výučním listem (viz Graf 23).**

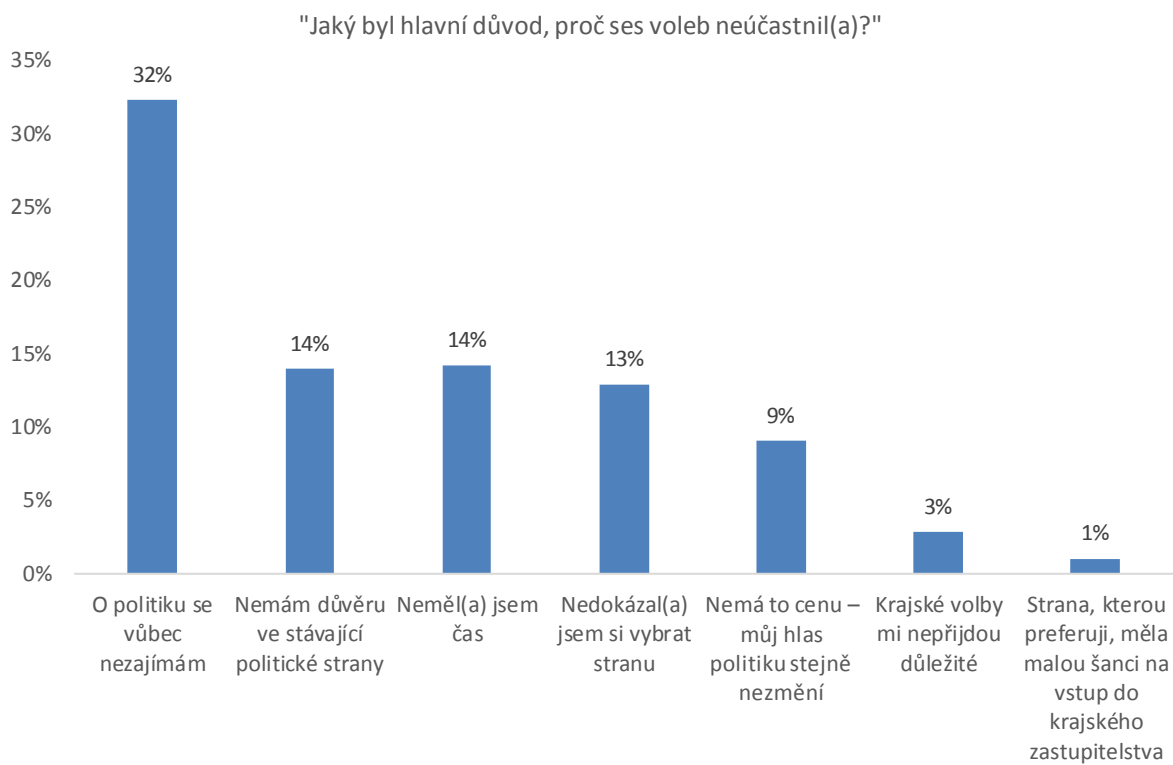
Graf 23 Volební účast mladých (18–20 let) v krajských volbách 2016 dle vzdělání rodičů



n = 599

Vzhledem k nízké volební účasti nás zajímalo, jaké byly důvody toho, že se mladí lidé voleb nezúčastnili (Graf 24). **Nejsilnějším důvodem neúčasti byl proklamovaný nezájem o politiku, který si jako hlavní důvod volební neúčasti vybrala téměř třetina respondentů (31 %). Nedůvěra ve stávající politické strany (14 %), nedostatek času (14 %) a neschopnost vybrat si z nabídky kandidujících subjektů (13 %) představovaly hlavní důvody neúčasti pro přibližně stejné množství středoškoláků.** Vnímaná relativní nedůležitost krajských voleb byla důvodem neúčasti pouze pro 3 % středoškoláků a obava ze špatného výsledku, který by preferovanou stranu nedostal do krajského zastupitelstva, znamenala hlavní důvod volební neúčasti pouze pro 1 % dotázaných.

Graf 24 Hlavní důvod neúčasti v krajských volbách 2016



n = 401

4 Politická participace

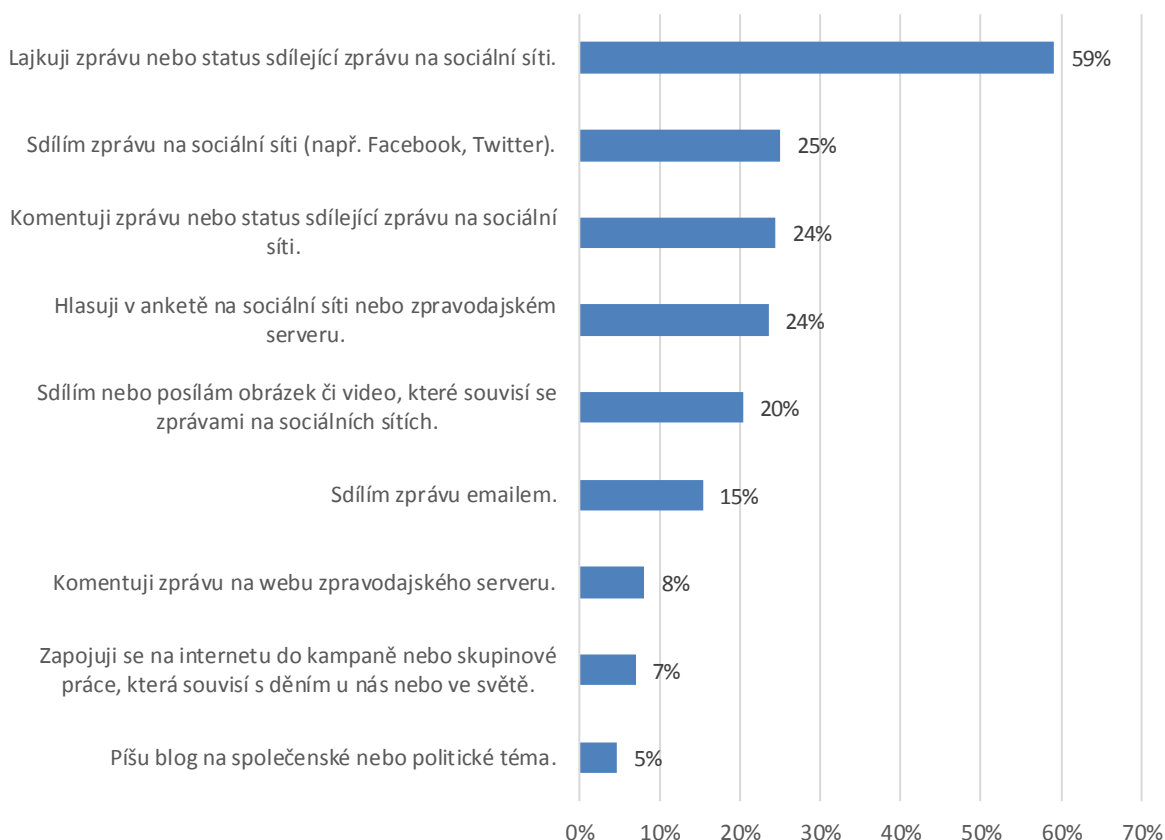
Volební účast není jedinou možností, jak se mohou mladí lidé politicky angažovat. I ti, kteří ještě neoslavili 18. narozeniny, se mohou a často chtějí zapojit do veřejného a politického dění. V této části zprávy je pozornost zaměřena na dosavadní politickou a občanskou angažovanost středoškoláků. Zásadním rozdílem oproti většině předchozích pasáží je to, že se již nejedná o postoje, ale o reportované chování.

Politická participace je sousloví, jež může zahrnovat velmi široké spektrum aktivit. V našem průzkumu jsme vybrali aktivity, které se objevují i v jiných mezinárodních průzkumech, jako je například ICCS (2009), z nichž pochází otázky na politickou aktivitu mimo internet. Sledované aktivity lze zařadit do tří různých kategorií: **1) online politická aktivita, 2) politická participace mimo internet a 3) participace na škole.**

S ohledem na to, že mladí lidé tráví na internetu denně velké množství času, ptali jsme se na jejich online politickou participaci během běžného týdne. Ostatní dvě formy politických aktivit byly naproti tomu zjišťovány během posledních 12 měsíců, protože jsou ze své povahy méně běžné. V oblasti online participace nás zajímalo, kterými z vybraných způsobů žáci sdílí informace nebo se podílí na zpravodajství. V *Grafu 25* jsou uvedeny podíly respondentů, kteří danou činnost během běžného týdne vykonají alespoň jednou. **Jako nejběžnější forma politické aktivity na internetu se z nabízených činností ukázalo lajkování statusu nebo zprávy, které souvisí se zpravodajstvím.** Aspoň jednou týdně lajkuje politický status nebo zprávu 59 % středoškoláků. Sdílení zprávy nebo komentování statusu či zprávy se týká už výrazně menšího podílu respondentů. Tyto dvě aktivity provádí během běžného týdne přibližně čtvrtina žáků. **Ukazuje se, že zapojení do politiky v internetovém prostředí mimo sociální sítě se týká výrazně menšího podílu středoškoláků.** Mezi tyto méně rozšířené aktivity patří sdílení informací emailem (15 %), komentování zprávy na webu zpravodajství (8 %), aktivní zapojení do kampaně na internetu (7 %) nebo psaní webu (5 %).

Graf 25 Způsoby sdílení informací a podílení na zpravodajství (online participace)

"Během běžného týdne, kterým z následujících způsobů sdílíš informace nebo se podílíš na zpravodajství?"



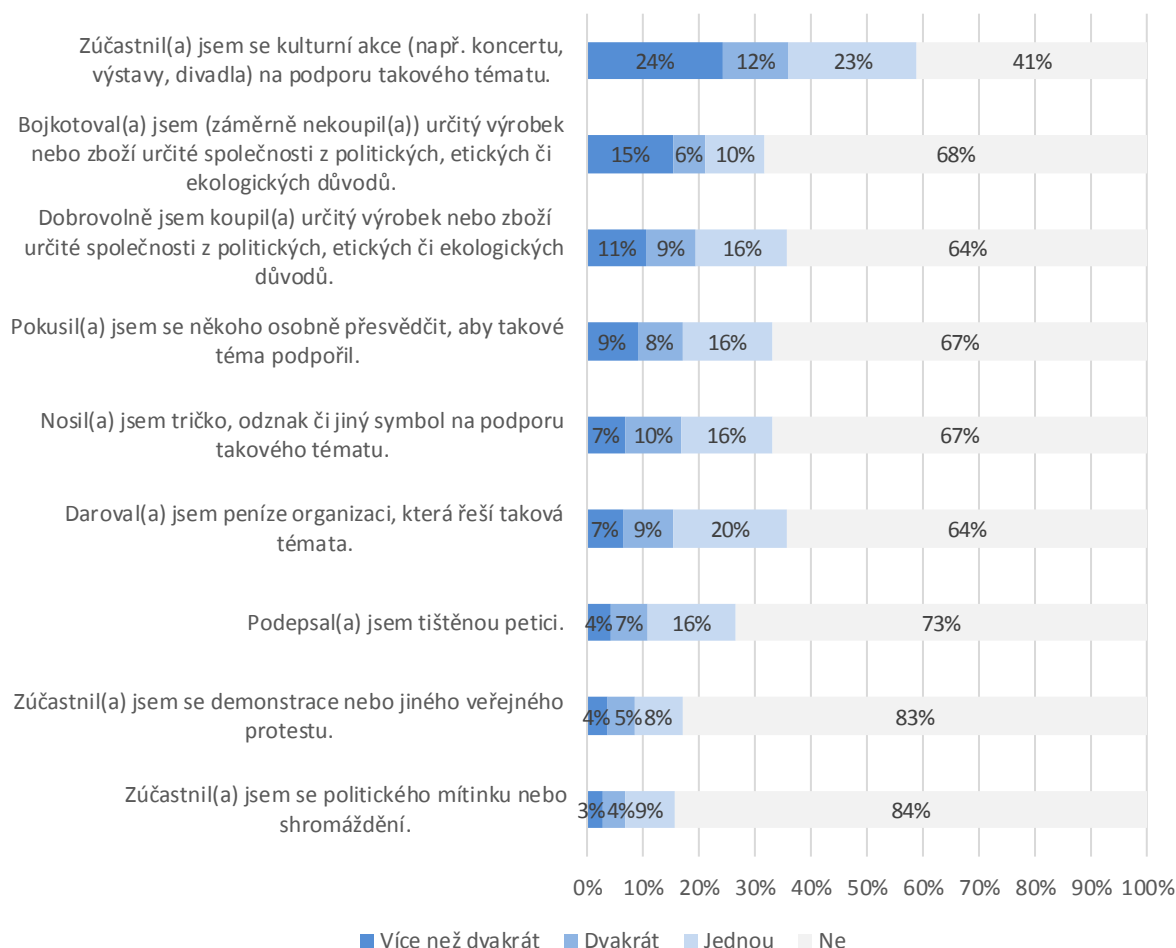
n = 1299

Ačkoli dostupný internet otevřel zvláště pro mladé lidi řadu příležitostí k online participaci, jejich občanská angažovanost se nepřenesla výhradně na něj. Středoškoláci mají stejně jako dospělí občané stále řadu možností angažovat se politicky a občansky mimo internet. Středoškoláci v našem dotazníku odpovídali na následující otázku: „Lidé se občas vyjadřují k důležitým společenským, lokálním, ekologickým či politickým tématům. Používají k tomu různé aktivity. Dělal(a) jsi v uplynulých 12 měsících některou z těchto aktivit?“

Nejčastější aktivitou byla účast na kulturní akci, která podporovala určité politické téma (59 %). Další aktivity už v uplynulém roce prakticovala alespoň jednou méně než třetina středoškoláků. Dobrovolný nákup nebo naopak bojkot výrobku z politických důvodů uvedlo 36 %, respektive 31 % respondentů. Třetina (33 %) žáků někdy nosila tričko, odznak nebo jiný symbol na podporu určité společenské nebo politické aktivity. Tištěnou petici podepsala více než čtvrtina (27 %) středoškoláků. **Účast na demonstracích a politických shromážděních je poměrně málo vyhledávanou aktivitou, jejíž absolvování udává 17 %, respektive 16 % dotázaných žáků.** Konkrétní podíly žáků, kteří danou aktivitu vykonali více než dvakrát, dvakrát, jednou nebo nikdy, jsou uvedeny v *Grafu 26*.

Graf 26 Formy politické participace mimo internet

"Lidé se občas vyjadřují k důležitým společenským, lokálním, ekologickým či politickým tématům. Používají k tomu různé aktivity. Dělal(a) jsi v uplynulých 12 měsících některou z těchto aktivit?"

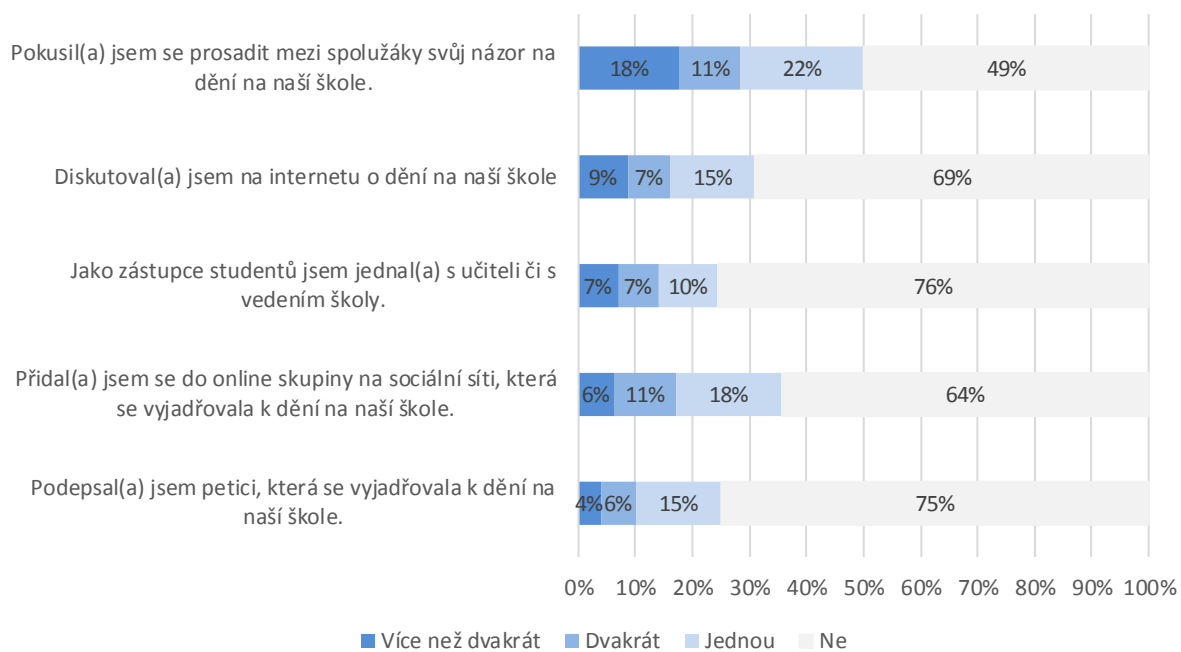


n = 1301

Třetím analyzovaným prostředím, ve kterém se mohou žáci angažovat, je škola. **Škola může představovat jedno z prvních míst, které žáky pobídne k participaci a ovlivňování společenského a následně politického dění.** Žáci tráví ve školách velkou část dne. V hodinách mají často příležitost osvojit si některé principy demokracie, jako je hledání konsenzu, respekt k názorům ostatních, nebo možnost ovlivnit chod třídy či školy svým vlastním přičiněním. Graf 27 znázorňuje podíly žáků, kteří uvedli, že se v posledních 12 měsících zapojili do vybrané aktivity. Více než polovina středoškoláků (51 %) se v tomto období pokusila prosadit svůj názor na dění na škole. Žáci se k dění na škole nevyjadřují pouze fyzicky v budově školy, ale rovněž se snaží ovlivnit chod školy nebo vyjádřit svůj názor ohledně dění ve škole na internetu. **Přibližně třetina (31 %) žáků aspoň jednou diskutovala na internetu o dění na škole a více jak třetina (35 %) žáků se přidala do skupiny řešící dění na škole na sociálních sítích.** Podpis petice (25 %) nebo převzetí role zástupce třídy v jednání s učiteli či vedením školy (24 %) je aktivita, která se týká spíše menší části středoškoláků. To ale není nutně negativní jev, protože ne vždy a všude je petice vhodným způsobem řešení problémů a zástupců pro jednání s vedením není potřeba mnoho.

Graf 27 Angažovanost na škole

"Možná ses někdy pokoušel(a) něco změnit nebo se k něčemu vyjádřit u vás na škole. Dělal(a) jsi v této souvislosti některou z následujících aktivit v uplynulých 12 měsících?"



n = 1303

5 Typy občanů

V poslední kapitole **kombinujeme získané poznatky a data prezentovaná v předchozích částech zprávy a sledujeme, jak zájem o politiku a politická participace souvisí s postoji k demokracii**, kterým se věnovala první část této zprávy. Využíváme zde perspektivy a přístupu,¹⁰ který ve své publikaci prosazují Erik Amnå a Joakim Ekman (2014). Jedná se o jiný pohled na politickou participaci mladých lidí, než na jaký jsme zvyklí z jiných odborných publikací, kde se občané zpravidla dělí na aktivní a pasivní. Alternativní pohled zmíněných autorů stojí na předpokladu, že i neúčast ve volbách může být jedním ze způsobů, jakým liberální demokracie umožňuje vyjádření politického názoru. Iz toho důvodu se v zavedených demokraciích nízká volební účast někdy vysvětluje spokojeností občanů s řízením země. **Z tohoto hlediska není nejdůležitější vysoká volební účast, ale nepřítomnost překážek, které by ve volební účasti bránily. Tyto překážky mohou být materiální povahy nebo ve formě nedostatku znalostí a příležitosti.**

Amnå a Ekman (2014) na základě dat ze švédských středních škol dělí občany do čtyř skupin dle jejich míry zájmu o politiku a jejich politické participace na aktivní (active), nezapojené (unengaged), apolitické (disillusioned) a pohotovostní (standby). I v českém prostředí se na základě analýzy jako nejvhodnější řešení ukázaly tyto 4 skupiny. Jako **aktivní** jsou označeni lidé, kteří vykazují nadprůměrný zájem o politiku i vysokou míru politické participace. Druhým pólem je skupina lidí, kteří by se dali označit jako **apolitičtí**. Tito lidé se vůbec neangažují a o politiku se vůbec nezajímají. Třetí skupinu představují ti, kteří se o politiku příliš nezajímají, ani se nijak výrazně **neangažují**. V obou oblastech se řadí k průměru nebo mírnému podprůměru.

Čtvrtou skupinu pojmenovali Amnå a Ekman výrazem **pohotovostní** občané. Jsou to lidé, kteří politicky neparticipují, ale o politiku se velmi zajímají. Tato skupina byla dlouho vnímána jako součást apolitických občanů. Mezi apolitickým a pohotovostním občanem je ale velký rozdíl. Zatímco apolitický občan nejenže neparticipuje, ale zároveň se o politiku vůbec nezajímá, **pohotovostní občan se o politiku silně zajímá, avšak neprojevuje to nutně svou angažovaností**. Dle Amny a Ekmana tito lidé politiku sledují, ale začnou do ní vstupovat až ve chvíli, kdy jsou se systémem nespokojeni. Pro tuto skupinu je typické, že politiku intenzivně sleduje a od médií očekává kvalitní a pohotové informace.

V *Tabulce 10* jsou zaznamenány průměrné hodnoty zájmu o politiku a politické participace jednotlivých typů občanů. Výsledky švédských vědců se potvrdily i v českém prostředí. **Aktivní** občané (13 %) vykazují vysokou míru zájmu o politiku i politické angažovanosti. **Apolitické** středoškoláky (17 %) naopak charakterizuje výrazný nezájem o politiku a nejnižší míra politické participace. Žáci spadající do kategorie **neangažovaných** občanů (42 %) mají mírně podprůměrný zájem o politiku i četnost politické participace. U **pohotovostních** občanů (28 %) sledujeme průměrnou četnost politické angažovanosti, ale nejvyšší míru zájmu o politiku.

¹⁰ Bylo využito hierarchické shlukové analýzy (Wardova metoda).

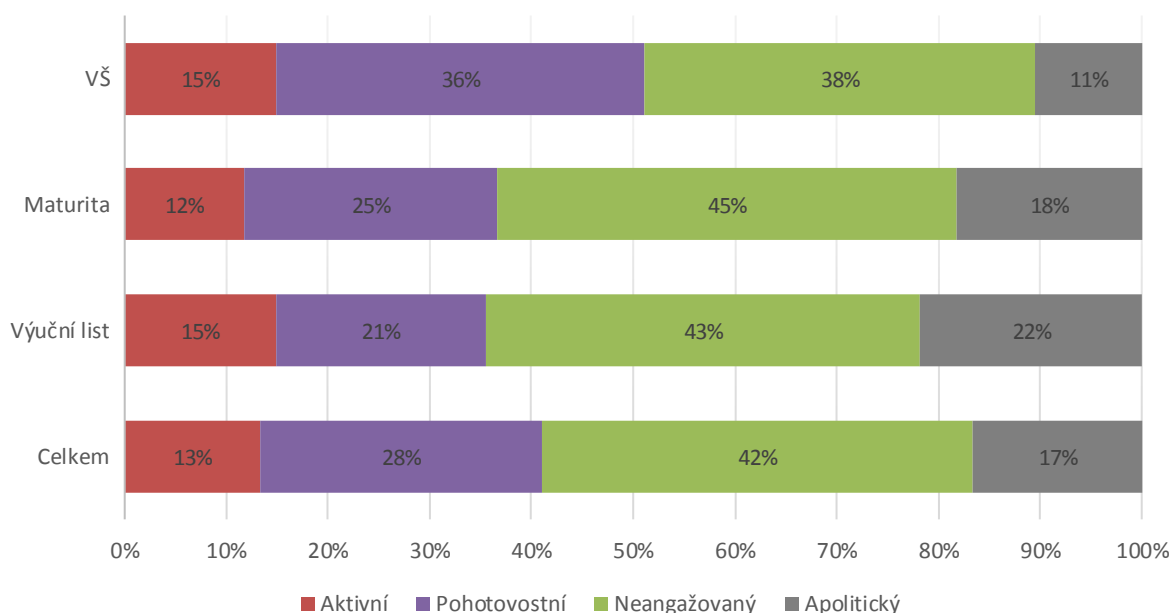
Tabulka 10 MANOVA, srovnávající průměry zájmu o politiku a politické participace dle příslušnosti k typologii občana

	M (SD)				F (d.f.)	η ²
	Apolitický (n=205)	Neangažovaný (n=525)	Aktivní (n=166)	Pohotovostní (n=341)		
Zájem o politiku	-1,38 (0,04)	-0,31 (0,02)	0,34 (0,04)	1,15 (0,03)	1166,31	0,75
Politická participace	-0,63 (0,04)	-0,28 (0,02)	1,86 (0,04)	-0,12 (0,03)	866,15	0,70

Poznámka: Multivariate F-test (Wilks' I), $F(6, 2292)=977,38$; $p < .0005$; Wilk's $\Lambda = 0,079$, partial $\eta^2 = 0,72$.

V Grafu 28 je zobrazeno zastoupení uvedených čtyř typů žáků v rodinách podle nejvyššího dosaženého vzdělání rodičů. **Podíl aktivních občanů je ve všech rodinách přibližně stejný (12–15 %)**. Podobné proporce vykazuje i kategorie neangažovaných. Pouze v rodinách vysokoškoláků je tato skupina přítomná v o něco menší míře (rozdíl 5–7% bodů oproti ostatním vzdělanostním skupinám). Výraznější rozdíly se objevují až u kategorie apolitických a pohotovostních občanů. **Zatímco pětina dětí vyučených rodičů spadá do kategorie apolitických (22 %) a pohotovostních (21 %) občanů, v rodinách vysokoškoláků najdeme apolitických pouze desetinu (11 %) a naopak více jak třetinu (36 %) pohotovostních občanů.**

Graf 28 Typologie občanů dle vzdělání rodičů



n = 1162

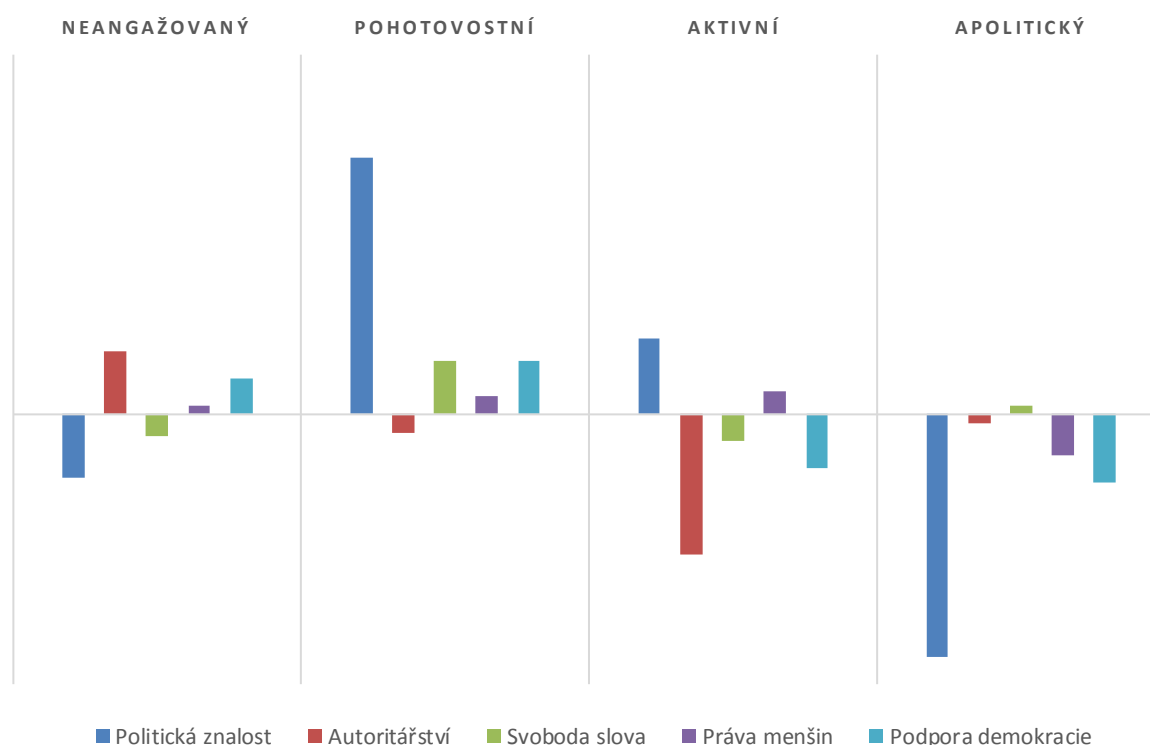
Graf 29 znázorňuje rozdíly v politické znalosti a demokratických postojích mezi typy občanů. Vodorovná osa představuje průměrné hodnoty postojů středoškoláků. Sloupce směřující od vodorovné osy nahoru značí nadprůměrné hodnoty postojů pro danou skupinu a sloupce směřující dolů hodnoty podprůměrné. **Politická znalost je nejvyšší u pohotovostních občanů. Nadprůměrná je i u aktivních občanů. Podprůměrnou politickou znalost pozorujeme u neangažovaných a nejnižší u apolitických mladých lidí.** Rozdíly mezi skupinami dle politické znalosti byly statisticky významné ve všech případech.

Statisticky významné rozdíly mezi skupinami se projevují (s výjimkou srovnání pohotovostních a apolitických žáků) i v názorech na autoritářství. K autoritářským hodnotám tíhnou ze všech skupin nejvíce neangažovaní mladí lidé, naopak aktivní středoškoláky charakterizuje nejméně příznivý náhled na autoritářství. Pohotovostní a apolitičtí žáci se ve svém vztahu k autoritářství nacházejí mezi nimi.

V případě postojů ke svobodě slova se z průměrných hodnot vymykají pouze pohotovostní občané, kteří svobodu slova vyznávají více než ostatní skupiny. K právům menšin se všechny skupiny staví poměrně stejně. Ačkoli pohotovostní a aktivní občané jsou o něco více nakloněni právům menšin než zbývající dvě skupiny, tyto rozdíly jsou velmi malé a statisticky nevýznamné.

Neangažovaní a pohotovostní žáci vyjadřují statisticky vyšší podporu demokracii než skupiny aktivních a apolitických. **Souběh nízké úrovně politické participace a nadprůměrné podpory demokracie u neangažovaných a pohotovostních občanů dokládá, že nízká politická aktivita nutně neznamená nízkou podporu demokratických hodnot.**

Graf 29 Demokratické postoje a politická znalost dle typu občana



n = 1223. Poznámky: Proměnné byly kvůli srovnatelnosti standardizovány (všechny mají aritmetický průměr 0 a směrodatnou odchylku 1). Rozdíly mezi skupinami byly ověřovány MANOVA testem. Vodorovná osa představuje průměrné hodnoty postojů středoškoláků. Sloupce směřující od vodorovné osy nahoru značí nadprůměrné hodnoty postojů pro danou skupinu a sloupce směřující dolů hodnoty podprůměrné.

Přehled hlavních zjištění

Zájem o politiku a politická informovanost

- **O politiku se vůbec nebo spíše nezajímá 67% středoškoláků.** Z toho 45 % se o politiku spíše nezajímá a více jak pětina (22 %) mladých lidí se vyjádřila, že je politika nezajímá vůbec. Třetina středoškoláků (34 %) se velmi nebo spíše zajímá o politiku. Zájem o politiku projevuje 42 % žáků s vysokoškolsky vzdělanými rodiči, zatímco mezi žáky s méně vzdělanými rodiči je to necelých 30 %.
- **Přibližně 14 % žáků připouští možnost, že by v budoucnu vstoupili do politické strany, a 12 % středoškoláků si umí představit, že by se v budoucnu stali politiky.**
- Zatímco pro děti vysokoškolsky a středoškolsky vzdělaných rodičů jsou **hlavním zdrojem informací častěji internetové servery (41 %) než televize (30 %)**, středoškoláci žijící s méně vzdělanými rodiči naopak **čerpají informace o politice více z televize (za hlavní zdroj ji považuje 35 %) než z internetu (30 %).**
- Středoškoláci pocházející z vysokoškolsky vzdělaných rodin mají větší důvěru v informace pocházející z internetových zpravodajských serverů než jejich spolužáci z méně vzdělaných rodin.
- **Správné složení vládní koalice vybrala ze čtyř nabízených možností pětina (20 %) středoškoláků.** Správný počet členských států EU (28) určilo 24 % středoškoláků.

Ochota účastnit se voleb

- **Kdyby se zítra konaly volby do Poslanecké sněmovny a všichni dotázaní středoškoláci měli volební právo, dostavilo by se podle jejich slov k volbám 51 % z nich.** Jedná se ale pouze o postoj. Reálná volební účast této věkové skupiny by byla pravděpodobně nižší.
- Pokud by k hypotetickým volbám dorazili ti, kteří mají rozhodně nebo spíše v úmyslu jít volit, **volební účast dětí vyučených rodičů by dosáhla 40 %, u dětí z rodin, kde má aspoň jeden z rodičů maturitu, by činila 47 % a mezi dětmi vysokoškoláků by dosáhla 67 %.**
- **Voleb do krajských zastupitelstev na podzim 2016 se zúčastnila třetina (31 %) středoškoláků s volebním právem. K volbám šla polovina (51 %) těch, kteří žijí s vysokoškolsky vzdělanými rodiči, ale pouze každý pátý (18 %) z rodiny s výučním listem.**
- Nejsilnějším důvodem neúčasti v krajských volbách byl proklamovaný nezájem o politiku, který byl hlavním důvodem volební neúčasti pro téměř třetinu respondentů. Následovala nedůvěra ve stávající politické strany (14 %), nedostatek času (14 %) a neschopnost vybrat si z nabídky kandidujících subjektů (13 %).

Postoje a názory žáků na fungování demokracie

- **Středoškoláci považují demokracii za nejlepší možný režim ve větším rozsahu než obecná populace.** Přibližně 58 % středoškoláků vnímá demokracii jako nejlepší formu vlády, zatímco mezi obyvatelstvem starším 15 let to ve stejné době bylo 48 %.
- **Nejvyšší dosažené vzdělání rodičů souvisí s politickými postoji, znalostí, participací i zájmem o politiku středoškoláků.** Demokratický systém vlády nejméně podporují středoškoláci z rodin, kde ani jeden z rodičů nedosáhl vysokoškolského vzdělání. Zároveň nejčastěji připouštějí, že jim je jedno v jakém režimu žijí, protože je všechny považují za srovnatelné. Diskuze o politice vede ve vzdělanějších rodinách k větší podpoře demokratických hodnot, než je tomu u žáků diskutujících doma o politice s méně vzdělanými rodiči.

- **Žáci ze vzdělanějších rodin více tíhnou k demokratickým a méně k nedemokratickým formám vlády ve srovnání s těmi, kteří žijí s méně vzdělanými rodiči.** Podporu demokracii vyjadřuje 79 % dětí s rodiči vysokoškoláky oproti 55 % dětí rodičů s učňovským vzděláním. Vládu silného nevoleného lídra pokládá za dobrý režim 18 % žáků z vysokoškolsky vzdělaných rodin oproti 29 % žáků z rodin s výučním listem.
- Diskuze o politice ve školách představuje jednu z možností jak zvýšit informovanost o politice a rozvoj pozitivního postoje k demokracii a demokratickým hodnotám. **Očekávání, že demokratičtější postoje budou souviset s častějším výskytem diskuzí o politice ve třídě, se nepotvrdilo. Důležitější je atmosféra v jaké diskuze probíhá.** Diskuze musí probíhat v atmosféře, kdy jsou žáci povzbuzováni ke svobodnému vytváření a vyjadřování svého názoru.

Politická participace

- **Nejrozšířenějším způsobem politické aktivity je lajkování statusu nebo zprávy na internetu, které souvisí se zpravodajstvím.** Aspoň jednou týdně lajkuje politický status nebo zprávu 59 % středoškoláků. Sdílení zprávy nebo komentování statusu či zprávy se týká už výrazně menšího podílu respondentů.
- Nejčastější politickou aktivitou mimo internetové prostředí v posledním roce byla účast na kulturní akci na podporu určitého politického tématu (59 %). Dobrovolný nákup nebo naopak bojkot výrobku z politických důvodů uvedlo 31 %, respektive 36 % respondentů. Třetina (33 %) žáků někdy nosila tričko, odznak nebo jiný symbol na podporu určité společenské nebo politické aktivity.
- Tištěnou petici podepsalo v posledním roce 27 %. Pouze cca 15 % žáků se někdy zúčastnilo demonstrace nebo politického shromáždění.
- **Více než polovina středoškoláků se v posledním roce pokusila prosadit svůj názor na dění na škole.** Přibližně pětina žáků aspoň někdy diskutovala na internetu o dění ve škole a téměř 40 % žáků se přidalo do skupiny řešící dění ve škole na sociálních sítích.

Typy občanů

- **Aktivní občané** (13 % středoškoláků) vykazují vysokou míru zájmu o politiku i politické angažovanosti. **Apolitické** středoškoláky (17 %) charakterizuje výrazný nezájem o politiku a nejnižší míra politické participace. Žáci spadající do kategorie **neangažovaných** občanů (42 %) se vyznačují mírně podprůměrným zájmem o politiku i politickou participací. U **pohotovostních** občanů (28 %) pozorujeme průměrnou četnost politické angažovanosti, ale nejvyšší míru zájmu o politiku.
- Politická znalost je nejvyšší u pohotovostních občanů. Nadprůměrná je i u aktivních občanů. Nižší politickou znalost vykazují neangažovaní a nejnižší apolitičtí mladí lidé.
- **Skupiny aktivních a apolitických žáků vyjadřují nižší podporu demokracii než neangažovaní a pohotovostní žáci.** Souběh nízké úrovně politické participace a nadprůměrné podpory demokracie u neangažovaných a pohotovostních občanů dokládá, že nízká politická aktivita nutně neznamená nízkou podporu demokratických hodnot.

Zdroje

Amnå, E., Ekman, J. 2014. Standby citizens: Diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6(2): 261-281.

Dalton, R. J. 1994. Communists and Democrats: Democratic Attitudes in the Two Germanies. *British Journal of Political Science*, 24(4): 469-493.

Gregor M., Vejvodová, P. 2016. Analýza manipulativních technik na vybraných českých serverech. Výzkumná zpráva.

Grönlund, K., Milner, H. 2006. The determinants of political knowledge in comparative perspective. *Scandinavian Political Studies*, 29(4): 386-406.

Miller, J. M., Krosnick, J. A. 2000. News media impact on the ingredients of presidential evaluations: Politically knowledgeable citizens are guided by a trusted source. *American Journal of Political Science*, 44(2): 295-309.

Nie, N., Junn, J., Stehlik-Barry, K. 1996. Education and Democratic Citizenship in America. Chicago, IL: University of Chicago Press.

Soukup, P. (ed.). 2010. Národní zpráva z Mezinárodní studie občanské výchovy. Praha: Ústav pro informace a vzdělávání.

Šerek, J. 2017. Noví mladí Masaryci? Podpora demokracie a jejích principů u českých adolescentů. *Sociologický časopis*, 53(2): 181-208.

Šimková, S. 2011. Virtualita a realita aneb Odkud mládež získává informace o světě a jak se v něm angažuje. Praha: Národní institut dětí a mládeže.